

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

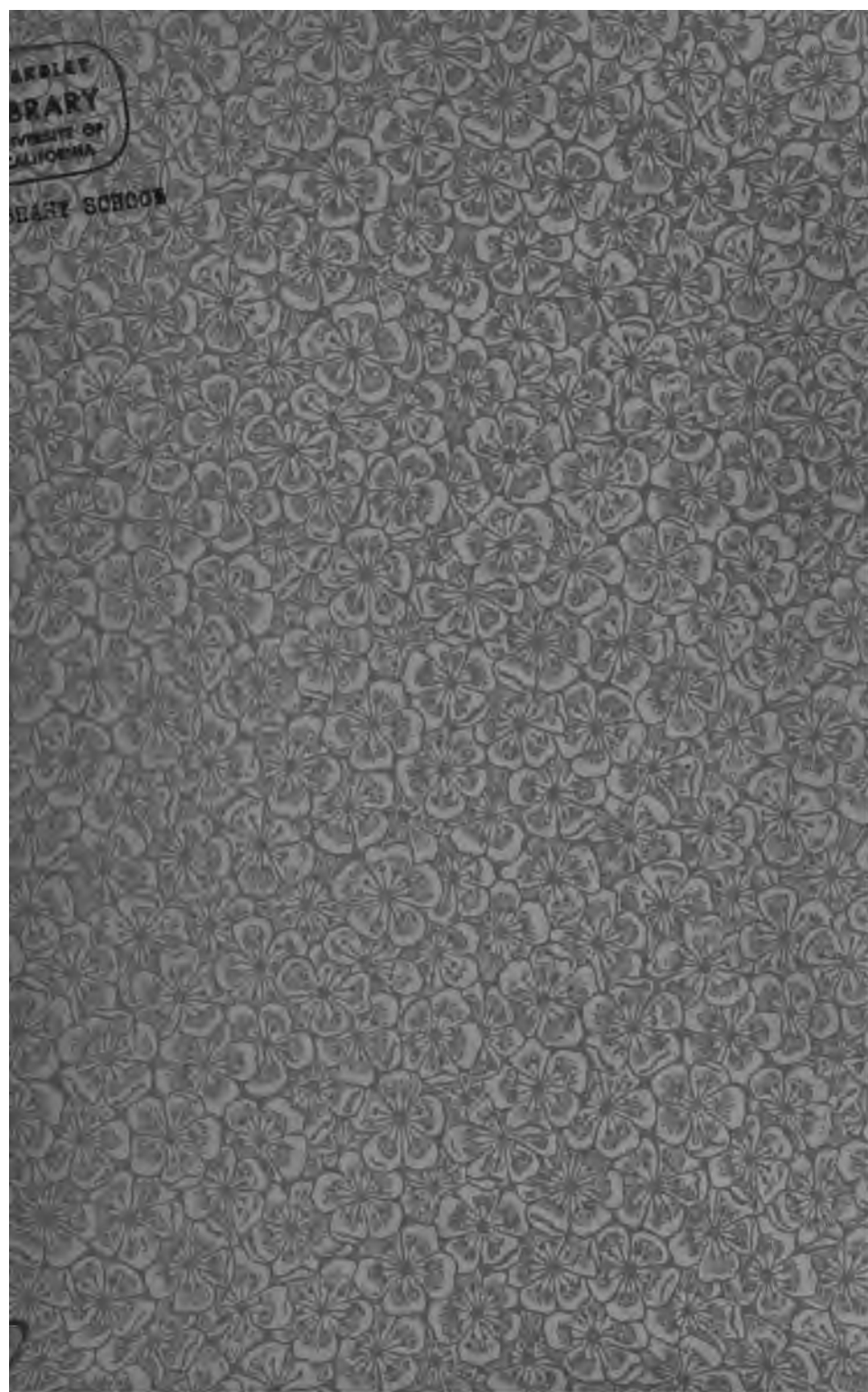
NRLF

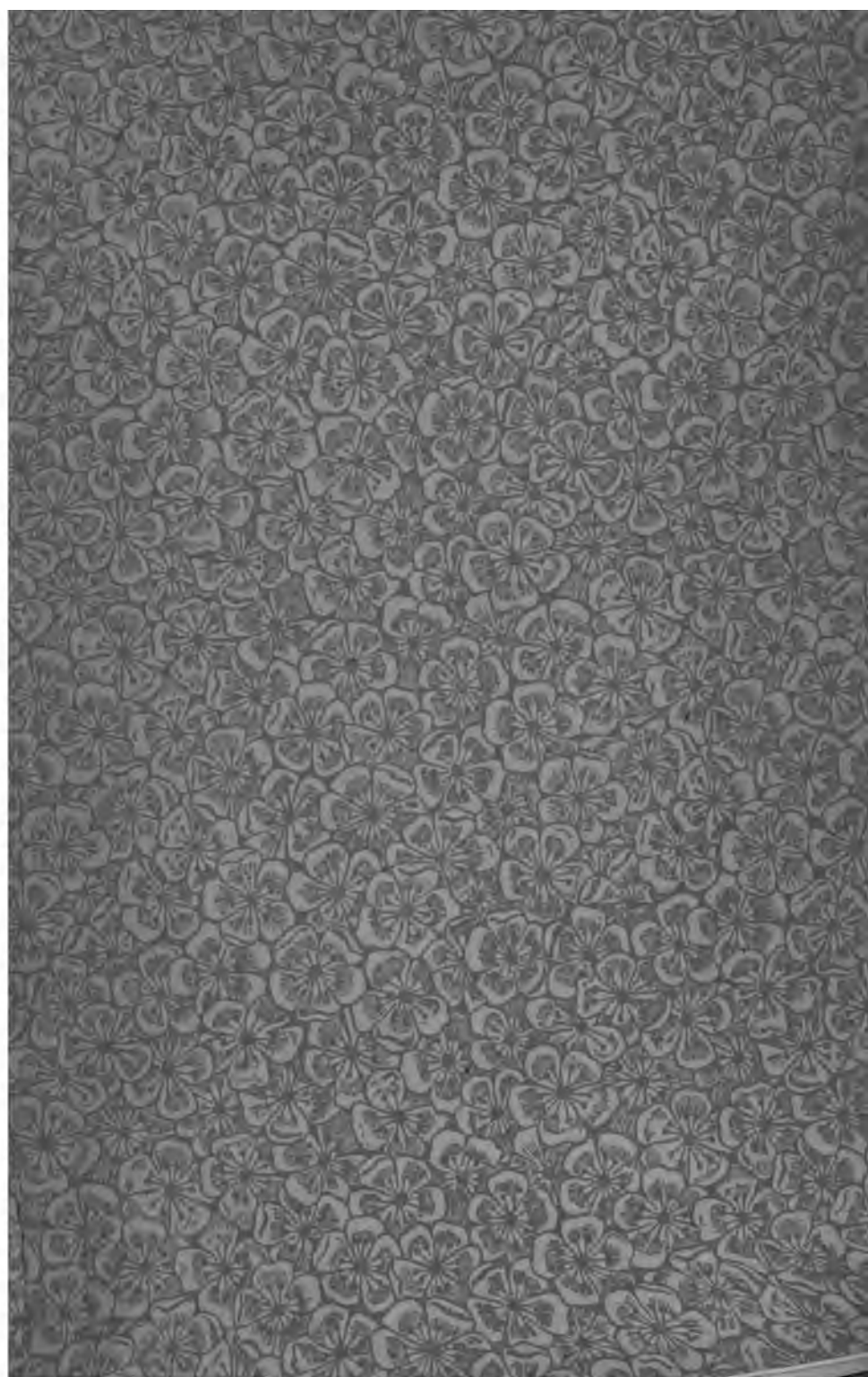

3 939 487

ARKLEY
BRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

ARKLEY SCHOOL

Wendy Q

IV, 87 #1
10/16

E 10/16

EENIGE
ANTWERPSCHE DRUKKERS
IN DEN VREEMDE

BIO-BIBLIOGRAPHISCHE SCHETSEN

DOOR

Alfons de DECKER

SEKRETARIS DER ANTWERPSCHE BIBLIOPHILEN

ANTWERPEN.

P. KOCKX, boekhandelaar der Maatschappij.

1881.

LIBRARY SCHOOL

ANTWERPEN. — DRUKKERIJ L. BEERTS, OUDE KOORNMARKT, 21.

2 v b
A6D3
Libra
School

AAN MIJNEN GELIEFDEN OOM

DEN HEERE

P. KOCKX - DE DECKER

BOEKHANDELAAR EN STICHTEND LID DER ANTWERPSCHE BIBLIOPHILEN

zijn deze mijne schetsen uit dankbaarheid toegewijd.

ALFONS DE DECKER.

Antwerpen, 1 Januari 1881.

1000

1000

1000

EENIGE
ANTWERPSCHE DRUKKERS
IN DEN
VREEMDE.

BIO-BIBLIOGRAPHISCHE SCHETSEN.

De boekdrukkunst had, ongeveer een kwart eeuw na hare uitvinding, in Antwerpens muren burgerrecht verkregen, had er zich sterk ontwikkeld en de verschillende takken van handel, waarmede zij in verband staat, tot zoovele gewichtige nijverheden gemaakt.

Vóór het jaar 1500 waren hier reeds vijftien drukkers werkzaam geweest of nog werkzaam. In geene enkele stad der Nederlanden vinden wij er op dat tijdstip zulk een groot getal: te Leuven, waarheen de beroemde hoogeschool zooveel geleerden van alle kanten gelokt had, tellen wij negen drukkerijen; Delft, Gouda, Zwolle en Utrecht volgen daarop met hoogstens een vijftal drukkersnamen.

De persen van verscheidene onzer Antwerpsche printers zonden talrijke werken van grooten omvang in 't licht, soms versierd met belangrijke hout-sneden, in elk geval keurig van vorm en van aard om steeds den goeden naam onzer drukkers te vermeerderen. Op enkele jaren was Antwerpen de eerste hoofdplaats geworden van den boekhandel in noordelijk Europa.

Toen men de XVIe eeuw intrad, waren hier nog werkzaam: Godfried Bac, voor merk voerende de op zijnen naam zinspelende vogelenkooi, Adriaan van Berghen, wonende op de groote markt, in den grooten Mortier, Roland van den Dorpe en Henrick die Lettersnider, uitgevers, deze van den *Wapene Martyn* en van 't *Boeck van den Houde*, door Jakob van Maerlant, gene der befaamde *Cronike van Brabant* en der allertzeldzaamste *Hystorye van der destrucyen van Troyen*; dan Hendrik Eckert van Homberch en Michiel Hillen van Hoogstraeten. Geeraard en Niklaas Leeu, Mathijs van der Goes, Niklaas Kessler en Diederik Martens waren overleden of hadden zich, zooals laatstgenoemde, in eene andere plaats gevestigd.

Was de welvaart in ons vaderland algemeen onder de regeering van keizer Karel, verbazend groot was zij alsdan te Antwerpen, waar zich de groote wereldmarkt tusschen het noordelijk en zuidelijk Europa gevestigd had. Die welvaart was de uitbrei-

ding van den boekhandel bijzonder gunstig en verzekerde het bestaan aan de talrijke drukkers, die hunne kunst hier kwamen uitoefenen. In dit tijdstip bereikten de Antwerpsche personen het toppunt van bloei. Jan van Doesborch, die verscheiden Engelsche werken in 't licht gaf, Jan van Ghelen, de stamvader van een aanzienlijk drukkersgeslacht, waarover wij breedvoerig zullen handelen, dan Jan Grapheus, Marten de Keyser, en de ongelukkige Jakob van Liesveldt, verder Jan Steelsius en Marten Nutius, stichters van twee beroemde boekhandelshuizen, en meer anderen nog, hebben het hunne bijgedragen om de Antwerpsche personen eene zoo groote als welverdiende vermaardheid te doen verkrijgen.

Die goede overleveringen werden voortgezet tot in de helft der XVIIe eeuw, wanneer ons vaderland, ontzenuwd door langdurige oorlogen, zijne nijverheid zag kwijnen en verdwijnen door het noodlottig vredestraktaat van Munster.

Die vermaardheid, welke drukkers uit vreemde landen, zooals Christoffel Plantijn en meer anderen naar Antwerpen lokte, was, wij hebben het reeds gezegd, niet onverdiend. De uitgaven van onze printers onderscheidden zich door de grootste nauwgezetheid, waarmede de drukproeven gelezen werden en door de sierlijkheid van vorm, waartoe niet zelden de plaatsnijder zijne kunst leende; in een woord, er

werd evenveel zorg gewijd aan het innerlijke als aan het uiterlijke. Kwamen er in die tijden vreemde drukkers naar Antwerpen, anderen waren er ook, die, alhoewel zij hier geboren werden of er hunne kunst aangeleerd hadden, de zware mededinging der talrijke heroemde Antwerpsche boekhandelshuizen niet durfden beproeven en naar vreemde landen trokken, alwaar zij zulks niet te vreezen hadden.

Het is over eenigen dezer, dat wij in onze schetsen zullen handelen.

I

ANTONIUS MATHIAS DE ANTVERPIA. — DANIEL
VAN BOMBERGHEN.

De oudste drukker afkomstig van Antwerpen, welken wij in den vreemde aantreffen, is Antonius Mathias de Antverpia, die zich te Mondovi vestigde en aldaar het allereerst de drukkunst invoerde.

Het is niet onwaarschijnlijk, zoo als M. P. C. van

der Meersch (1) vermoedt, dat Antonius Mathias de nieuwe kunst in Mainz aanleerde, en zich, na de belegering en inneming dier stad, door Adolf van Nassau in 1462, naar Italiën begaf, evenals zijne landgenooten Arnold van Brussel en Geeraard de Flandria. Wij weten, dat er ten jare 1472, te Mondovi in Piemont, een vennootschap tusschen twee drukkers bestond, Antonius Mathias de Antverpia en eenen Franschman Balthasar Corderus of Cordier.

Wij kunnen niet zeggen hoelang dit vennootschap bestaan heeft. De bibliographen geven de titels op van twee werkjes, aldaar door hen gedrukt; het een draagt de dagteekening van 18 Februari 1473 en het andere van 24 October 1472. Beide zijn uiterst zeldzaam en worden door de verzamelaars van inkunabelen zeer gezocht :

1° *Juvenalis satyræ. Ovidii epistolæ heroides. — In Monte Regali: in plano valis. Per Antonium Mathiæ quondam Andreæ de Antwerpia. Et Baldisalem Corderiumque socium. Anno Dni MCCCC.LXXIII. die XVIII mensis Februarii.*

In-4° van 136 ongenummerde bladen in Romeinsche letteren.

(1) *Recherches sur la vie et les travaux de quelques imprimeurs établis à l'étranger, pendant les XVe et XVIe siècles. Gand, 1844, livr. II.*

2° *Anthonini Archiepiscopi Florentini ordinis predicatorum de institutione confessorum. — Finita in Monte Regali anno Domini MCCCC.LXXII. die XXIII mensis Octobris.*

In-4°.

Het boek eindigt met deze verzen :

Quem genuit quondam germana Antwerpia potens
Mathiæ Antonius virtute insignis et arte
Baldasari et sociis Corderius omnia supra
Utile opus cunctis finxerunt Antonianum
Arte nova formae: quae correctissima certe
Ordine cuncta suo nos crimina nostra fateri
Instruit: et lepram inter lepram noscere quanque
Hoc opus, hoc nostrum sic continet ecce salutem.

In het klassieke land der schoone letteren en kunsten, vinden wij, ongeveer eene halve eeuw later, nog een landgenoot, die aldaar eene beroemde drukkerij bestuurde: Daniel van Bomberghen.

De familie van Bomberghen werd onder de grootste en meestvermogende Antwerpsche handelshuizen gerekend.

Daniel van Bomberghen, in de tweede helft der XVe eeuw geboren, verliet den koophandel en begaf zich omtrent het jaar 1515 naar Venetië, alwaar hij in 1549 overleed, om aldaar eene drukkerij in te richten,

bijzonderlijk tot het uitgeven van Hebreeuwsche boeken. Hij had zijne instelling op zulken grooten voet gebracht, dat hij werk verleende aan een paar honderd Israëlitën als letterzetters, en aan een groot getal Rabbijnen en geleerden als correcteurs.

Het grootste boek, dat hij liet verschijnen, beslaat 12 boekdeelen in-folio; het is de *Talmud babylonicum integrum, ex sapientium scriptis et responsis compositum a Rab. Aser, additis comment. R. Salomonis Jarchi et R. Mosis Maimonidis, hebraica. Venetiis, Daniel Bomberg, 280-282 (1520-1522)*.

Zijne levensbeschrijvers zeggen, dat hij dit verbazend werk driemaal herdrukte, en dat elke uitgaaf hem telkens honderd duizend kronen kostte.

Hij was een man, die gansch zijn overgroot vermogen besteedde om de geleerde wereld met degelijke, prachtige werken te verrijken. Hij verrijkte er zich echter niet mede, want bij zijn overlijden was zijne fortuin zeer verminderd. Scaliger, misschien wel wat overdreven in zijne lofzang, schat de onkosten der verschillende werken, door Daniel van Bomberghen uitgegeven, op drie millioen kronen.

Wij denken ook eenige woorden te moeten zeggen over zijne zonen, welke in het midden der XVIe eeuw naar Antwerpen weergekeerd waren.

Cornelius en Carolus van Bomberghen, hadden met Goropius Becanus, Scotti en Christoffel Plantijn

een vennootschap aangegaan voor het drukken van allerhande soorten van boeken. Plantijn was aan het hoofd dier vereeniging, gedurende de vier jaar dat zij bestond, van 1563 tot 1567; alsdan werd zij ontbonden.

De gebroeders van Bomberghen brachten als aandeel in het vennootschap de Hebreeuwsche letters, welke hun vader in Venetië gebruikt had. Later bezigde Plantijn deze letters voor de Chaldecuwsche paraphrasis in zijnen veeltalligen bijbel, en drukte den Hebreeuwschen tekst met de letter van den vermaarden Guillaume Le Bé van Parijs (1).

In hetzelfde tijdstip had onze aartsdrukker Plantijn nog al betrekking met eenen Daniel Bomberg, welke te Keulen verbleef. Deze was waarschijnlijk een zoon van den drukker van Venetië en de broeder van zijne aandeelhouders.

---

(1) Archief Museum Plantijn-Moretus.

II

ADRIAN DE ANVERS. — ARTUS TABERNIEL. —
PEDRO CRAESBEECK.

Toen Isabella de Katholieke, in 1474, haren vader op den troon van Spanje opvolgde, nam die wijze vorstin de zedelijke belangen harer onderdanen zeer ter harte. De drukkunst vond in haar eene beschermster; zij riep goede drukkers uit vreemde landen naar Spanje en ondersteunde ze mildelijk door het verleenen van burgerlijke vrijheden en voorrechten. De universiteit van Alcalá welke zij oprichtte, en die weldra eenen hoogen trap van bloei bereikte, lokte insgelijks vele drukkers herwaarts.

Zij, die zich daar vestigden, hadden nochtans zorg te dragen, dat hunne uitgaven niet beneden de gewrochten waren der uitheemsche persen; de boeken, in vreemde landen gedrukt, hadden vrijen toegang in Spanje en mochten aldaar verkocht worden. Dit was een prikkel om de drukkunst in dit land met eere

te doen beoefenen door de inboorlingen of door de vreemden, die er zich gevestigd hadden.

Toen wij door politieke omstandigheden in de XVIe eeuw met Spanje onder den scepter gebracht waren van éénen vorst, werden de handelsbetrekkingen van dit land met de Nederlanden en bijzonder met Antwerpen zeer druk. De Spaansche werken hier ter stede gedrukt, zijn zoo talrijk, dat zij eene geheele bibliotheek uitmaken. Wanneer wij die werken vergelijken met de voortbrengsels der Spaansche personen, vinden wij in die vergelijking de oorzaak van den grooten bijval, dien onze drukkers hier en in Spanje behaalden. De uitgaven van onze drukkers stonden in dien tijd, wanneer de drukkunst in Spanje niet meer aangemoedigd, maar integendeel in hare ontwikkeling belemmerd werd, verre boven die der Spaansche, zoo wel onder het oogpunt van vorm als van sierlijkheid.

Eenige onzer printers, wellicht zich steunende op hunne grondige kennis der drukkunst, zijn dan naar Spanje getrokken om er hunne kunst uit te oefenen.

Een Adrian de Anvers, dien wij voor een stadgenoot houden, alhoewel wij geene enkele biographische bijzonderheid over hem kennen, drukte in 't jaar 1564, twee werken, die door hunne uitstekende zeldzaamheid aan al de Spaansche bibliographen onbekend

zijn gebleven; zij komen voor in den kataloog der boekenverzameling van Don Miro (1). Wij schrijven de titels af :

1° *Lisvarte de Grecia. El septimo libro de Amadis en el qual se trata de los grandes hechos en armas de Lisvarte de Grecia, hijo de Espladian, y de los grandes hechos de Perion de Gaula: en el qual se hallara el estrano nascimiento del cavallero del ardiente espada.*

En Estella por Adrian de Anuers, 1564. — In-folio.

2° *Cronica de los muys notables cavalleros Tablante de Recamonte y de Jofre, hijo del conde Donason. — Fue impressa la presenta cronica. . . en la ciudad de Estella en casa de Adrian de Anuers impressor de libros en el ano de mil y quincientos y sesenta y quatro anos (1564). — In-4, van 48 bladen (2).*

Estella of Stella, is een stedeken gelegen op de rivier Ega. Toen Adrian de Anvers er zich vestigde, had nog geen enkele drukker de fortuin aldaar beproefd. Wij denken, dat hij aldaar gelukte en er eenen voorspoedigen handel dreef. Wij kunnen tot staving

(1) De prachtige verzameling van Spaansche werken, toevoegende aan Don Miro, werd in Juni 1878 openbaarlijk te Parijs verkocht.

(2) Dit klein boekje bracht op in de verkooping Don Miro 595 franks, zonder de verdere onkosten.

van onze zienswijze de twee werken aanhalen, die wij van hem kennen. De ridderromans waren alsdan de geliefkoosde lektuur van alle standen in alle landen, doch, dit was een wezentlijke drift in het ridderlijke Spanje; dergelijke gewrochten maakten de fortuin van een uitgever; zij werden gemakkelijk verkocht en om zoo te zeggen verslonden door de talrijke lezers.

Ongeveer eene eeuw later en in eenen anderen kring van werkzaamheden, vinden wij Artus Taberniel, als drukker der vermaarde universiteit van Salamanca. Na zijne dood werden zijne zaken voortgezet door zijnen zoon. Beide verwierven zich eenen welverdienden naam, door het uitgeven van verdienstelijke en voor de wetenschappen nuttige werken.

Wij denken niet beter te kunnen doen, om een gedacht te geven der werken, die zij drukten, dan den titel van een dezer af te schrijven :

Joannis de Solorzano Pereira J. C. Hispani in Salmanticenci Academia Proprimarii Cæsarei Juris Antecessoris, Diligens et accurata de Paricidii crimine disputatio, duobus libris comprehensa: Quorum Prior pœnas huic sceleri constitutas exactissimè explicat; Posterior, qui eis subdantur non minori curâ pertractat. — Salmanticæ, Excudebat Artus Taberniel Antverpianus Joanni Commanno Bibliopolæ, 1605. — In-4°.

Wij hebben nog te vermelden eene Antwerpsche familie, die aan het hoofd stond van den boekhandel in het koninkrijk van Portugal. Pedro Craesbeeck had het zooverre gebracht, dat de beroemdheden der Spaansche letterkunde de verspreiding hunner gewrochten aan zijne personen toevertrouwden. Zijne afstammelingen hebben gedurende eene eeuw den roem van het Antwerpsch boekhandelshuis staande gehouden. Een groot getal werken lieten zij verschijnen, die hedendaags of om hunne groote zeldzaamheid of om hunne letterkundige waarde zeer gezocht worden.

Een zeer belangrijk werk, gekend onder den naam van *Cancionero de D. Manuel de Portugal*, waarvan Salva, de Spaansche bibliograaf slechts twee exemplaren kent, verscheen bij Pedro Craesbeeck :

Obras de Don Manuel de Portugal. En Lisboa, por Pedro Craesbeeck, 1605. — Klein in-8°.

Op de eerste uitgaaf van het tweede deel van den beroemden roman Guzman d'Alfarache, prijkt insgelijks de naam van onzen stadgenoot :

Segunda parte de la vida de Guzman de Alfarache, Atalaya de la vida umana, por Mateo Aleman su verdadero autor. En Lisboa, impresso por Pedro Craesbeeck, 1604. — In-4°, versierd met een portret van den schrijver.

Om den handel der van Craesbeecken onder de verschillende oogpunten te beschouwen, zullen wij nog den titel aanhalen van een gewichtig werk voor de geschiedenis der aardrijkskunde :

Primera parte de los commentarios reales, que tratan del origen de los Yncas, reyes que fueron del Peru, de su idolatria, leyes y gobierno en paz y en guerra: de sus vidas y conquistas, y de todo lo que fue aquel imperio y su republica antes que los Espanoles passaron a el, escritos por el Ynca Garcillasso de la Vega, natural del Cozco. En Lisboa, en la officina de Pedro Crasbeeck, 1609. — In-folio.

Het tweede deel van dit boek, onder den titel van *Historia general del Peru*, verscheen eerst in 1617 te Cordova por la viuda de Andres Barrera.

ARTUS TABERNIEL.

GILLIS BEYS (PARIS).

GILLIS BEYS (ANTWERPEN).

1. The first part of the document is a list of names and addresses.

2.

III

GILLIS BEYS EN ADRIAAN PERIER, ECHTGENOTEN
VAN MAGDALENA PLANTIJN.

Christoffel Plantijn, die in de XVIe eeuw het grootste boekhandelshuis in de Nederlanden bestuurde, wiens vruchtbare persen aanhoudend werken voortbrachten, die onder opzicht zoowel van sierlijkheid als van innerlijke waarde, niet moeten onderdoen voor de uitgaven van de Aldi, de Estienne en Froben, had bij Jeanne de la Rivière, zijne huisvrouw, slechts eenen zoon verwekt, welke dan nog in jeugdigen ouderdom overleed. Onze Antwerpsche uitgever had dus geenen opvolger, die zijnen naam zou dragen, maar integendeel zag hij met genoegen, dat drij zijner vijf dochters in huwelijk traden met drukkers of correcteurs, welke bij hem werkzaam waren; Margaretha met Franciscus Raphelingen, Martina met Jan Moretus en Magdalena met Gillis Beys (1).

(1) Jan Moretus en Gillis Beys, staan in Plantijns rekeningboeken vermeld als *garçons bouticliers*.

Vroeg reeds had Plantijn de noodzakelijkheid gevoeld te Parijs eenen bijwinkel te hebben, om aldaar zijne boeken te koop te stellen; zijn trouwe vriend, de apotheker Porret, dien hij altijd zijn broeder noemt, hield het toezicht over dien winkel. De handel, welke aldaar gedreven werden, was nog al aanzienlijk, zooals blijkt uit den staat van zaken, opgemaakt den 30 Januari 1567. Porret bekend schuldig te zijn, de voor dien tijd zeer belangrijke somme van 2919 guldens Fransche munt of 2433-10 guldens in Brabantsch geld. De boeken, welke in den winkel nog aanwezig waren, beliepen tot de waarde van 12875 guldens, 18 stuivers, 4 deniers.

Misschien was het uit oorzaak van de groote uitgebreidheid van den Parijschen winkel dat Porret zich gedwongen vond, de taak, die hij tot dan toe vervuld had, neer te leggen. Christoffel Plantijn stuurde Gillis Beys naar Parijs om er den winkel open te houden.

Deze Gillis Beys, welke voor de eerste maal voorkomt in de Plantijnsche rekeningboeken op 16 October 1564, om 12 guldens en 10 stuivers te ontvangen als loon van drie maanden arbeid, werd te Haghe nabij Breda geboren. Hij was slechts drie jaren bij Plantijn werkzaam, toen deze hem het bestuur van zijn huis in de Fransche hoofdstad toever-

trouwde. Gillis Beys vertrok in de eerste dagen der maand Januari 1567 (1).

Korten tijd nadien ontving hij de naturalisatiebrieven, zooals blijkt, uit een brief van Plantijn aan Porret, waarin hij zegt veel betrouwen te hebben in den bloei van den bijwinkel, die hem toelaten zal voorzien in de talrijke en zware uitgaven, welke verscheidene groote werken, die onder pers waren, vorderden.

Onder de talrijke bescheeden, die in het archief van het Museum Plantijn-Moretus berusten, hebben wij het afschrift gevonden van eenen brief over persoonlijke zaken, door Gillis Beys geschreven aan zijn makker Jan Mocreentorf. Hoe Plantijn een afschrift heeft bekomen van dien brief, niettegenstaande het uitdrukkelijk verzoek van den schrijver, zijn wij niet ter weet gekomen. Ziehier den inhoud van den brief, welke de dagteekening draagt van 2 Mei 1569.

(1) Het dagboek van Plantijn, meldt op den 14ⁿ Januari 1567, den huisraad, dien hij aan Gilles Beys stuurde:

Ung petit pannier avec ses mouchoirs, bonnet et ung paire de chauses de cuir dudit avec ung faux fons de toile noire, ung pourpoint dudit de toile, ung paquet de chemises dudit avec ung paquet de soulliers, 1 collet de cuir dudit et sa robbe de nuit. — Item encore audit coffre les vesailles suivantes

2 grands plas destain.	2 moyens plats destain.
2 petits plats destain.	6 assiettes destain.
2 pots destain.	1 salière destain.
2 chandeliers de cuivre.	1 pispot destain.
2 essieulx à mains.	1 seau de cuivre.

Gillis had pogingen aangewend om van eenen oom, die te Santvliet woonde, *«een hondert croonen twee of drie»* te krijgen, ten cinde *«niet in de bouwerie te vallen soomen gemeynlick segt.»* Hij had misschien dat geld noodig om in buitengewoone uitgaven te voorzien, welke hij deed met het vooruitzicht een huwelijk aan te gaan, want hij zegt, dat het hem niet mocilijk zou wezen *«goeden en rycken huwlyck te doen,»* wel te verstaan, wanneer zijn oom en zijne moeder hem eene bereidwillige hand toestaken.

Misschien had hij van dien tijd reeds betrekking aangeknoopt met Magdalena Plantijn, de dochter van zijnen meester, om zoo uitdrukkelijk aan Jan Moretus te zeggen: *«hout dit secret en maect toch boven al dat mynen baes t'Antwerpen daer af niet en verneemt.»*

Gillis Beys liet de gedachte aan die Parijsche, rijke en goede huwelijken varen, om op 7 October 1572 in echt te treden met Magdalena Plantijn.

Hij verwekte bij haar negen kinderen, vier zonen en vijf dochters. Zijne fortuin vermeerderde niet, naarmate zijn huisgezin grooter werd, wel integendeel. Alhoewel wij het mogen betwijfelen, of Gillis Beys aan de zaken, die hij toen voor eigene rekening dreef, wel de noodige zorgen besteedde, ontkennen wij eventwel niet, dat hij tegen vele mocilijkheden te kampen had, daar de politieke omstandigheden van dien tijd de welvaart in 't algemeen

en den boekhandel in 't bijzonder, groote schade toebrachten. Beys had geen mangel aan grondige kennis zijner kunst; ook was hij geen ongeletterde; hij sprak en schreef fransch, vlaamsch en latijn en later toen hij trouwde, vroeg hij aan zijnen schoonbroeder Moerentorf de toelating om met dezen soms brieven te wisselen in het italiaansch, ten einde zich in die taal, welke hij bij zich zelven aangeleerd had, te oefenen.

Er was een tijdstip, dat Christoffel Plantijn en Gillis Beys, schoonvader en schoonzoon, zich beiden in neteligen, geldelijken toestand bevonden. De drukker des konings had groote uitgaven moeten doen voor het drukken van den veeltaligen Bijbel en andere werken van grooten omvang, waarmede hij meer roem en vermaardheid dan geldelijke winsten inoogstte; om hierin te voorzien vond hij zich gedwongen van Gillis Beys, aan wien hij den Parijschen bijwinkel had overgelaten, de betaling te eischen van hetgeen hij hem schuldig was.

Beys worstelde alsdan reeds tegen de ellende, waartegen hij vruchteloos tot aan zijnen dood worstelen zou. Zijn schoonvader beurde hem op in talrijke brieven, hield hem voor oogen, wat hij niet had moeten doen en nog doen moest om zijne zaken staande te houden; hij wees op zijne spreuk *labore et constantia*, die nu reeds helder blonk en bevestigde dat het

slechts door aanhoudend zwoegen is, dat hij zijnen stand kon verbeteren; hij ried hem aan het werk met nieuwen moed te hernemen en beloofde hem bezigheid te geven, indien hij er geen had.

Hij ondernam niet, zooals zijn schoonvader werken van grooten omvang, het waren veelal Latijnsche klassieken of Fransche gedichten. De klassieken, die hij uitgaf, zijn zeer netjes gedrukt en getuigen van de goede zorgen die hij-er aan besteedde. Onder de Fransche gedichten, die hij waarschijnlijk drukte op kosten der schrijvers, dienen wij vooral aan te merken, de gewrochten van *Olenix du Mont-Sacré, gentil-homme du Maine*, van wien Beys, drij werkjes heeft laten verschijnen :

Les premières œuvres poetiques Chrestiennes et spirituelles de Olenix du Mont-Sacré, gentilhomme du Maine. Divisées en sonnets en forme d'Oraisons, en plaintes chrestiennes et sonnets moraux. A Paris, chez Gilles Beys, rue S. Jacques, au Lis blanc. M.D.LXXXVII. — In-12°.

Dezelfde schrijver vertrouwde aan Beys' persen een nieuw werk toe :

Le premier livre des bergeries de Juliette. Auquel par les amours de Bergers et Bergères, l'on void les effets différens de l'amour, avec cinq histoires comiques, racontées en cinq Journées par cinq Bergères et plusieurs

Echoz, Enigmes, Chansons, Sonnets, Elegies et Stances. Ensemble une Pastorale en vers François à l'imitation des Italiens. Seconde édition. A très-illustre et vertueux Prince Monseigneur François de Bourbon, Prince de Conty. De l'invention d'Ollenix du Mont-Sacré, Gentilhomme du Maine. A Paris, chez Gilles Beys, rue S. Jacques, au Lis blanc. M.D. LXXXVII. Avec Priuilege du Roy. — In-12°.

De Pastorale bevindt zich achter het hierboven gemeld werk, doch met eenen afzonderlijken titel:

Athlette, pastourelle, ou fable Bocagère par Ollenix du Mont-Sacré, gentil-homme du Maine. A Paris, chez Gilles Beys, rue S. Jacques, au Lis blanc, M.D. LXXXVIII. Avec priuilege du Roy. — In-12°.

De schoonzoon had de hoedanigheden niet van Plantijn, die zijn geheel leven, om zoo te zeggen, kampte tegen de grilligheden der fortuin, en die er toch in gelukte door noeste vlijt en geduldige volharding de grootste moeilijkheden te boven te komen, en er zelfs nog profijt uit te trekken. De zaken van Beys gingen hoe langer hoe meer achteruit en weldra was de nood zoo dringend, dat zijne vrouw, Magdalena Plantijn, zich gedwongen zag onderstand aan haren vader te verzoeken. «Wij zullen den hongerdood sterven,» schrijft zij, «ik, mijne acht en weldra negen kinderen, indien Gij ons niet ter hulp komt

«wekelijks hebben wij voor vier francs brood noodig en wij verkoopen voor geen penning» (1).

Een vader kan zulken brief niet onbeantwoord laten. Weinige dagen na onderstand ontvangen te hebben, kreeg Magdalena Plantijn de droeve tijding dat haar goede vader overleden was. Daar zij als dan ziekelijk was, gaf zij aan haren echtgenoot volmacht om de zaken der vaderlijke erfenis in Antwerpen te gaan regelen. Hoe vond zich deze niet bedrogen! Hij, die altijd gehoopt had, eens aan het hoofd te komen van de Plantijnsche drukkerij in Antwerpen, vernam aldaar, dat de stichter er anders over gedacht had, en de drukkerij als prelegaat toegestaan had aan Jan Mocreentorf *alias* Moretus.

(1) Ziehier den merkwaardigen brief :

Mon tres chier et tres honnoré Père. Je suis par la tres grande nécessité du temps contraincte de vous requérir mon Pain de moy et de mes huict enfans et tantost neuf, car je suis grosse de six mois, et fault necessairement que nous mourrions de ragie de fain, si nous navons secours de vous et bien tost, nous n'auons rien ceans de quoy nous puissions faire de l'argeant, non pas un liart, car de la marchandise aultant comme de rien, tellement s'il vous plaist de nous secourir, je vous prie que ce soit pour le pain, il nous en fault toutes les semaines pour quatre francs. S'il vous plaisoit de nous les assigner quelque part je les iroys querir moymesme, à faulte de quoy mon Père nous demeurons sans substance de rien, et prieray Dieu pour vous et pour ma treschiere et treshonnorée Mère, car cest un estrange cas de ne vendre pas pour un liart, croyés fermement que nous sommes en un très-grand désastre qui sera à la presente après vous avoir présenté les tres-humbles reccommandations (sur ce que dessus) à votre bonne grâce et à celle de ma treschiere et tres honnorée Mère. Escrit de Paris ce 8e jour de Juyn 1589. La toutte votre tres humble et obeyssante fille Magdelaine.

Hieruit ontstond er eene groote misnoegdheid tusschen de erfgenamen. Intusschentijd was de echtgenootte Beys nog altijd te Parijs, veel zieker, schrijft zij, dan mijn gemaal het weet, en zij ontving daar steeds onderstand van haren schoonbroeder Jan Moretus. Door bemiddeling der weduwe van Chr. Plantijn, zag deze af van het voorrecht hem door zijnen schoonvader toegekend en ruimde alzoo de grootste moeilijkheid om tot eene goede overeenkomst te geraken, uit den weg. Zij werd gesloten den 16 Maart 1590; Beys werd dan ook begrepen in de verdeeling onder de erfgenamen.

Om een gedacht te geven van de belangrijkheid der Plantijnsche drukkerij, en van 't materiaal dat er aanwezig was, schrijven wij hier neer al hetgeen Jan Moretus overnam :

10 persen, aan 50 gulden het stuk. Gl. 500 —
647 stempels, aan 15 stuivers het
stuk . . . . . » 485 — st. 5.
36 matrijzen aan 30 gulden het
stuk . . . . . » 1080 —
26 matrijzen aan 15 gulden het
stuk . . . . . » 390 —
1928 in koper gesneden platen, zoo
oude als nieuwe, te zamen voor. » 3747 — » 14.
5952 houtsneêplaten, groote en
kleine, waaronder ook gerekend

waren de gesneden letters en
drukkersmerken, aan 10 stuivers
het stuk . . . . . » 2976 —
44159 ponden gegoten letters, gere-
kend voor 44000 ponden, aan 4
stuivers het pond . . . . . » 8800 —

De letterkassen, vormen, bibliotheek, en pers voor het drukken van koperen platen, werden niet gerekend. Jan Moretus kwam in bezit van de geheele inrichting, mits achttien duizend guldens aan de erfgenamen uit te keeren. Deze kenden hem toe, twee vijfden der te verdeelen somme, omdat hij afgezien had van het voorrecht, hem door Plantijn bij testament verleend; dus eene vermindering van zeven duizend guldens en twee stuivers op de koopsom van achttien duizend guldens.

De vrouw van Gillis Beys hersteld zijnde was naar Antwerpen gekomen en betrok met haren ge-
maal een huis in de Kammerstraat, waar hij als uit-
hangbord boven zijne deur plaatste den opengespreiden
passer van Chr. Plantijn, met de spreuk: *labore et
constantia*, waartusschen eene ontluikende witte
lelie, zijnde het merk, dat hij te Parijs aangenomen
had, met de woorden: *casta placent superis*.

Door de overeenkomst zelve met de erfgenamen,
waardoor hij in bezit kwam der Plantijnsche drukkerij,
had Jan Moretus alleen recht op het gebruik van het

drukkersmerk van Plantijn. Hij kon dus die overtreding, of beter gezegd, die dubbelzinnige verkrachting van de overeenkomst niet onopgemerkt laten voorbij gaan. Hieruit ontsproot een langdurig proces, uit wiens talrijke bescheiden wij het best de in alles verschillende karakters der twee schoonzonen van Plantijn leeren kennen.

Jan Moerentorf had eenen verdraagzamen aard, en toonde gedurende den ganschen loop van het proces, de grootste inschikkelijkheid. Gillis Beys, integendeel, vond behagen de zaken in te wikkelen om ze op de lange baan te schuiven, ten einde altijd nieuwe moeilijkheden te doen ontstaan. Zulke karakters vindt men gewoonlijk bij menschen die, door hunne schuld, in bekrompen, geldelijken toestand leven. Het hof van Brussel, bij hetwelk Moerentorf was in beroep gegaan, gaf op 15 November 1591, een vonnis, waarbij het aan Gillis Beys en aan een iegelijk verboden werd, het merk te gebruiken, dat Chr. Plantijn in zijn leven bezigde, en dat volgens de gesloten overeenkomst, met de drukkerij en alles daar aanwezig, het eigendom geworden was van den opvolger, Jan Moerentorf gezegd Moretus.

Het vonnis was klaar en duidelijk, doch niettemin verklaarde Beys aan den deurwaarder P. van Bossuyt, die het hem beteekende op 28 November 1591, dat hij dit alles vond *onseker, onclere ende niet en can daer*

«wt verstaen worden van wat teecken of marke den
«voors. Moerentorf pretendeert te hebben privilegie.»

Gillis Beys drukte in 1592 hier ter stede een
gebedenboekje, dat uiterst zeldzaam is; het wordt
nergens aangetroffen dan in de boekerij van M. ridder
G. van Havre en in het Museum Plantijn-Moretus:

*Petit Pourmain dévotieux contenant plusieurs oraisons
appropriées aux jours solennels de l'année, par da-
moiselle Barbe de Porquin, épouse du Sr de Roly.
Anvers, chez Gilles Beys, en la petite imprimerie de
Plantin, 1592. — In-12°.*

Nog gaf hij eene nieuwe uitgaaf van:

*Psalmi Davidis vulgata editione, calendario Hebraco,
Syro, Graeco, Latino, Hymnus Argumentis et commen-
tariis genuinum et primarium Psalmorum sensum.*

*Antverpiae, apud Ægidium Beysium, Generum et
Cohaeredem Christophori Plantini, sub signi Lilii albi,
in Circino aureo, 1592. — In-8°.*

Dit boek verscheen in de eerste dagen van 't jaar
1592, was netjes gedrukt en getuigde van eene zekere
zorg. Een zeer schoon koper gesneden plaatje, voor-
stellende het uithangbord van den drukker, zijnde
de passer en de witte lelie, prijkte op den titel.
Niettegenstaande het vonnis door het hof van Brussel
gegeven in zake van het merk op 15 November 1591,

deed Gillis Beys nogmaals inbreuk op de rechten van Jan Moerentorf, welke andermaal tegen beroep aantekende. De vrouw van den plaatsnijder had het merkje, waaraan haar man werkte, getoond aan Jan Moerentorf, die het in beslag nam als bewijsstuk der aanklacht, die hij tegen zijnen schoonbroeder bij het gerecht ging indienen. De plaatsteker, waarschijnlijk bevreesd, zal een nieuw merk gesneden hebben, waarmede het bovengemeld boek kon verschijnen. Die zaak werd opgeroepen *«inden rade van Brabant opten IX January 1592.»* Natuurlijk zag Jan Moerentorf zijne rechten jegens het gebruik van het Plantijnsch drukkersmerk op nieuw bevestigen.

In den loop van dit proces maakte Gillis Beys, ook nog aanspraak op de privilegiën van 82 werken. Plantijn had die privilegiën uitsluitelijk verkregen voor hem en zijne opvolgers, en ten gevolge van de overeenkomst, gesloten tusschen de erfgenamen, waren zij de eenige eigendom geworden van Jan Moerentorf.

Beys beweerde het recht te hebben de boeken te mogen drukken voor het gebruik der kerk, 't geen Jan Moerentorf hem betwistte.

Door bemiddeling van een ander uitgever Jan Bellerus, stond Jan Moerentorf het drukken van eenige dezer werken toe aan Gillis Beys. De Raad van Brabant op 8 Augusti 1592, kreeg kennis der overeen-

komst, die hij door een vonnis, waarin hij hulde brengt aan het rechtschapen karakter en aan de vredelieven-
de gevoelens van den opvolger van Plantijn, bekrach-
tigde.

Gillis Beys verkreeg dan van Jan Moerentorf de toelating te drukken en uit te geven, de volgende werken: *Antiphonarium*, in drie formaten, te weten: in-folio, in-4° en in-8°; *Graduale*, alleenlijk in-folio; *Missale episcopale*, ook in-folio; *Pontificale romanum*, in groot en klein formaat, evenals de *Sacerdotale*, *Baptismale*, *Ceremoniale*, *Pastorale*, en *Processionale*. Jan Moerentorf en zijne opvolgers behielden het algemeen privilege der: *Missale*, *Breviarium*, *Officium B. Mariae* en van het *Officium hebdomadae sanctae*.

De tijden waren in de Fransche hoofdstad wat rustig geworden en Beys besloot er weêr te keeren, na met zijnen schoonbroeder eene mondelingsche overeenkomst getroffen te hebben over den verkoop van de Plantijnsche uitgaven in Frankrijk, welke overeenkomst den 1^{en} Maart 1595 schriftelijk bevestigd werd door Jan Moerentorf en Magdalena Plantijn, handelende in naam van haren echtgenoot. Gillis betrok zijn oud huis, dat stond in de St. Jacobsstraat, zooals blijkt uit een brief van 16^{en} October 1594, en ging een nieuw huurceel aan voor 4 jaren.

De overeenkomst door de twee schoonbroeders gesloten, bestond uit eenige bepalingen over den

verkoop der boeken, die zij zouden drukken. Eens dat Jan Moerentorf de somme van ongeveer twee duizend guldens, die hij aan Michel Sonnius, vermaarden boekverkooper te Parijs, schuldig was, zou betaald hebben, verkreeg Gillis Beys het monopolium van verkoop in Frankrijk der Plantijnsche uitgaven. Op den verkoopprijs zou hij eene mindering hebben van 40 %, indien hij ten minste 100 exemplaren nam en slechts 25 %, indien hij minder exemplaren kocht.

Aanstands sloeg Gillis Beys de hand aan 't werk, en zond aldaar in 't licht:

Explication de la généalogie du très-invincible et très-puissant monarque Henri IIIe de ce nom.

A Paris, chez Gilles Beys, libraire juré, gendre de feu Chr. Plantin, rue St. Jaques, à la boutique de Plantin. M.DXCV. — In-8°.

Alles was in der minne geregeld, maar misschien nog niet in uitvoering gebracht, toen in Antwerpen de tijding uit Parijs kwam, dat Gillis Beys aldaar den 19ⁿ April 1595 overleden was. Dit smartvolle nieuws werd aan zijne huisvrouw Magdalena Plantijn, die alsdan te Leiden door eene gevaarlijke ziekte bedlegerig was, niet medegedeeld, ten einde haren toestand niet te verergeren. Om de zaken van het sterfhuis in orde te brengen, vertrok Christoffel Beys, zijn oudste zoon, naar Parijs alwaar hij den 25ⁿ Mei (1595) aankwam. Hij vond het ouderlijk huis

gesloten en driemaal verzegeld, — eerst op verzoek van de geestelijkheid der kerk van den H. Benediktus, ten einde de onkosten der begraafing te dekken, dan in naam van het Parlement, en eindelijk door de koninklijke schatkist, daar men Gillis Beys als een vreemdeling aanzag. Na zijne rechten door eenige stukken bewezen te hebben werden de zegels gelicht en Christoffel verkreeg de toelating intrek te nemen in het huis zijns vaders. Hij heropende den winkel en zette de zaken voort, tot dat zijne moeder genezen zijnde, vernam wat groot ongeluk haar getroffen had. De weduwe verlangde oogenblikkelijk naar Parijs te vertrekken, doch in die tijden, beantwoordden de vervoermiddelen volstrekt niet aan haar brandend ongeduld. Op 2 September (1595) was zij reeds vijf weken te Rotterdam, eenen gunstigen wind afwachtende om onder zeil te gaan. De onvoorziene tegenspoed dwong haar bij den boekhandelaar Jan van Waesberghe, die eene oude Antwerpsche kennis was, honderd en vijftig guldens te leenen, die Jan Moerentorf hem zou wedergeven, zooals het dan ook gebeurde.

Na hare dochter Magdalena Beys (†) ten huwelijk gegeven te hebben aan Jeremias Perier, boekverkoopster uit de St. Jacobsstraat te Parijs, trad zij in den loop van het volgende jaar andermaal in den echt met

(†) Brief van 22 Januari 1596.

den broeder van haren schoonzoon, Adriaan Perier. De redenen van dit zonderling huwelijk denken wij te vinden in het ongeregeld leven, dat haar oudste zoon Christoffel leidde en in de noodzakelijkheid, die zij had om aan een rechtschapen man de belangen van hare minderjarige kinderen toe te vertrouwen.

Zij vond zich in haren keus niet bedrogen. Adriaan Perier was een oppassend man, reeds vele jaren in den boekhandel werkzaam en die de zaken met wijs beleid bestuurde; hij bracht verscheiden werken in 't licht, die van zijne kunde en van zijnen goeden smaak getuigen.

Drie jaren nadien stierf Magdalena Plantijn op 27 December 1599. Uit dit ongeluk zocht Christoffel Beys voordeel te trekken, ten einde in de noodwendigheden van een kwistend en ongeregeld leven te voorzien. Hij viel zijnen stiefvader lastig en hoopte aan dezen de voogdij over de minderjarige kinderen van Gillis Beys te ontnemen, doch het gerechtshof stond hem die vraag niet toe.

Daar Adriaan Perier bij zijne echtgenote geene kinderen verwekt had, aanzag hij de kinderen van Gillis Beys, als de zijne, werkte voor hen en bezorgde hun goede huwelijken. Door zijnen rechtschapen handel en wandel, verwierf hij de genegenheid der familie Moerentorf. Hij onderhield met haar eene groote briefwisseling, die eindigt in 1604, waarschijnlijk het tijdstip zijner dood.

IV

DE KINDEREN VAN GILLIS BEYS EN MAGDALENA
PLANTIJN.

Wij hebben gezien, dat het huwelijk van Gillis Beys en Magdalena Plantijn gezegend werd met een kroost van negen kinderen, vijf dochters en vier zonen. Een der dochters, Johanna genaamd, stierf ongehuwd; Catharina Beys huwde een tinnenpotgieter Pierre Dantan. De drij andere verbonden zich elk met een drukker: Margarètha trad in huwelijk met Willem Morel, zoon van 's konings drukker van Grieksche letters, Maria Beys met een welbefaamd boekverkooper Olivier de Varennes en Magdalena met Jeremias Perier, boekdrukker, wonende in de St. Jakobsstraat, wiens broeder eenige maanden later de echtgenoot werd zijner schoonmoeder.

Als bruidschat ontvingen Jeremias Perier en Magdalena Beys van de weduwe van Gillis Beys, boven het deel der nalatenschap van haren vader, waar-

CHRISTOFFEL BEYS.

toe zij recht had, eene kamer met de noodige meubelen, ter waarde van honderd kronen en dan nog twee honderd kronen in munt.

Wij zullen ons met de dochters niet inlaten, en ons alleenlijk bezighouden met de zoons (1). Een dezer, Johannes Beys, overleed op 22-jarigen ouderdom in het gasthuis te Parijs. Adriaan, Gillis en Christoffel zijn als drukkers werkzaam geweest. Daarom zijn wij hun eenige woorden schuldig; niet zoo zeer omdat zij de kleinzonen zijn van den vermaardsten onzer Antwerpsche drukkers, dan wel omdat zij hier bij hem, de opleiding in hun vak ontvangen hebben.

Het was in handen van Adriaan Beys, dat, na den dood van Adriaan Perier, den tweeden echtgenoot zijner moeder, het huis overging door Plantijn gesticht, en door Gillis Beys en Adriaan Perier voortgezet. Adriaan Beys nam zijne belangen ter harte en zorgde voor zijne uitgaven, die getuigen dat hij een drukker was van verdiensten en met kennis van zaken. Zonder twijfel zou hij zijn huis tot eenen zekeren welstand gebracht hebben, had de dood hem niet zoo vroegtijdig, in 1615, van de wereld gerukt. Zijne drukkerij

(1) Wij vinden hier gelegenheid om eene drukfeil te verbeteren, die voorkomt op bladzijde 168. Margareta Beys, trouwde niet, zoo als wij ten onrechte zegden, met Willem Morel, maar met Pierre Poutonnier *«jeune homme maître imprimeur qui est de fort bonne famille, et sa mère estoit fille de feu Guillaume Morel, qui a imprimé tant de livres en grec;»* de bruidegom telde *«22 ans au plus.»* Brief van Olivier de Varennes. *«Paris, ce dernier de Juin 1601.»*

ging dan, na meer dan eene halve eeuw in handen te zijn geweest van Plantijns bloedverwanten, in die van een vreemde, Abraham Pacard, over.

De familie Moerentorf of Moretus, zooals zij dan reeds algemeen genoemd werd, droeg aan Adriaan Beys eene ware genegenheid toe, waarvan hij zich weerdig toonde door het geregeld leven dat hij leidde. Ook hij liet geene gelegenheid voorbijgaan om haar dienst te bewijzen. In de geschiedenis van het huis Plantijn-Moretus treffen wij eene gebeurtenis aan, te welker gelegenheid Adriaan Beys aan Jan Moretus eene bereidwillige hand toestak.

Bij het uitgeven der *Annales Ecclesiastici* van den kardinaal Baronius, stootte Moretus tegen een groot bezwaar. Een edikt van den koning van Spanje, Philips III, verbood de uitgaaf van eene verhandeling, in bovengemeld werk voorkomende, over de heerschappij van Siciliën, waarin de schrijver de rechten van den koning van Spanje op dit eiland betwistte. De drukker moest zich aan de wetten van zijnen vorst gedragen; doch de kardinaal wilde geen reden verstaan en eischte de opneming van dit traktaat in de volledige verzameling zijner werken. De toestand werd onverdragelijk; langs welken kant hij zich wendde, overal vond Moretus moeilijkheden. Het was om beiden voldoening te geven, vorst en kardinaal, dat hij de hulp van Adriaan Beys inriep. Hij liet aan dezen, die buiten het bereik der spaansche wetten was, het

boekje drukken door den koning van Spanje verboden en dat Baronius nogtans gedrukt wilde hebben. Zij die de volledige verzameling der gewrochten van kardinaal Baronius bezaten, konden het zich bij Adriaan Beys aanschaffen.

Het werkje beslaat slechts eenige bladzijden in-8° en verscheen onder den volgende titel :

Cæsaris Cardinalis Baronii tractatus de monarchia Siciliae. Accessit Ascanii Cardinalis Columnæ de eodem tractatu judicium. Cum ejusdem Cardinalis Baronii Responsione Apologetica adversus Cardinalem Columnam, et Epistola ad Philippum III. Regem Hispaniæ. Nunc primum editi.

Parisiis, apud Hadrianum Beys, via Jacobæa MDC.IX.

Over den anderen kleinzoon van Plantijn, die denzelfden naam draagt als zijn vader, Gillis Beys, kunnen wij weinige bijzonderheden mededeelen ; de brieven van hem in het Museum-Plantijn aanwezig, rollen slechts over handelszaken. Hij was de jongste der negen kinderen van Gillis Beys en Magdalena Plantijn. Het bericht zijner aanstaande geboorte vinden wij in den merkwaardigen brief van 8 Juni 1589, waarin de bedroefde vrouw haren vader hulp en bijstand afsmeeft voor haar en voor hare kinderen *«mes huict enfans et bientost neuf, car je suis grosse de six mois.»*

Gillis Beys de jonge, verbleef beurtelings bij zijne oomen Jan Moretus te Antwerpen en Franciscus van Raphelinghen te Leiden, bij wien hij grondige kennissen van drukkunst en boekhandel opdeed. Hij vestigde zich later te Bordeaux, alwaar hij door vlijt en oppassenheid aan het hoofd kwam van een zeer aanzienlijk boekhandelshuis.

Biographische bijzonderheden over het avontuurlijk leven van Christoffel, den oudsten der kinderen van Gillis Beys, zijn zoo schaarsch niet. Ongeukkiglijk zijn zij van aard om ons eene bedroevende gedachte te geven over de zedelijkheid van dezen kleinzoon van Plantijn.

Wij zullen de feiten kortbondig vertellen; eenige zijn reeds medegedeeld door M. Jules Houdoy, in zijn werk: *Les imprimeurs Lillois. Bibliographie des impressions Lilloises 1595-1700*. Eerst dachten wij dat het voldoende was onze lezers, die meer verlangden te weten, naar dit boek te verzenden; doch, na nauwkeurige vergelijking met de dokumenten, die het Museum-Plantijn-Moretus bezit, hebben wij bevonden, dat M. Houdoy op sommige plaatsen niet zeer nauwgezet is.

Christoffel Beys werd omtrent het jaar 1574 te Parijs geboren. Reeds vroegtijdig was hij in het huis van zijn grootvader Christoffel Plantijn, die mogelijk ook zijn peter was, alhier ter stede woonachtig. Het onderwijs ontving hij bij de paters Jesuiten; op der-

tienjarigen ouderdom schreef hij reeds tamelijk goed Latijn.

Eene bladzijde, die hij op dien ouderdom vervaardigde, is in het Museum-Plantijn-Moretus bewaard gebleven. Gezien de omstandigheden waarin hij het schreef en drukte, is het zeer waarschijnlijk, dat er maar een enkel exemplaar van getrokken werd. Het is daarboven nog een belangrijk dokument voor de kennis van het karakter van den zonderlingen drukker.

De kleine Christoffel verhaalt hoe hij den dag van 24 Februari 1587 overbracht; tegen den avond, koppig zijnde, weigerde hij een verlangen van grootvader te voldoen en toonde zich boos, hoovaardig en moedwillig jegens hen die hem over zijn slecht gedrag berispten. Tot inkeer gekomen, drukte hij op een klein blaadje papier, misschien wel als straf hem door grootvader opgelegd, het volgende:

ACTA

Christophori Beisii,

diei xxi Febr. Anno 1587.

Ad medium septimæ surrexi: inde salutavi Auum et Aviam. postea ientavi, Ante septimam ad scholas iui: et lectionem Syntaxeos bene recitavi. Hora octava sacrum audiui. Ad medium nonæ

lectionem Ciceronianam didici, et bene recitavi. Hora vndecima, domum reuersus, lectionem Phrasium didici. Post prandium ad scholas redij, et lectionem bene recitavi. Ad medium tertiæ lectionem Ciceronianam bene recitavi. Hora quarta ad concionem iui. Ante sextam domum reuersus probam in libello Sodalitatis cum cognato meo Francisco legi. difficilem verò me præbui in legenda proba Bibliorum. Ante cœnam cùm Auus me vocaret ad se, vt ipsi aliquid de concione recitarem, nec venire nec recitare volui: imò cùm alij monerent vt veniam ab Auo peterem, nolui respondere, denique me erga omnes superbum, pertinacem, obstinatumque præbui. Post cœnam Acta scripsi, inde eadem coram Auo legi.

Finis coronat opus.

De slechte hoedanigheden waaraan Christoffel Beys, nog kind zijnde, zich schuldig herkende, hebben zijne loopbaan met vele doornen bezaaid en misschien vele ontkiemende goede hoedanigheden versmacht. «*Ce n'est pas,*» schreef eens Adriaan Perier, «*qu'il ait faute d'esprit, mais il a trop d'ambition; il ne veut conseil de personne et se mocque de tout le monde.*» Niet alleen aan den hoogmoed had hij zijne

ongelukken te wijden, maar ook nog aan het misbruik van drank en bovenal aan den grooten drift die hem bezielde in het najagen der vermaken.

Het was omtrent het jaar 1587, dat de vader van Christoffel Beys er aan dacht zijnen zoon naar Leuven te zenden, om hem aldaar in de universiteit zijne studiën te laten eindigen. Gillis Beys kon onmogelijk die groote onkosten dragen. Hij dacht het middel gevonden te hebben om daarin te voorzien; een lid zijner familie, Rolandus Beys van Breda, had destijds eene beurze gesticht ten voordeele zijner bloedverwanten, die de lessen der Leuvensche hoogeschool bijwoonden. Gillis schreef hierover aan zijnen schoonvader Chr. Plantijn, die door iemand ter plaatse deed onderzoeken in hoe verre de brief waarheid bevatte. Beys scheen zoodanig overtuigd van zijn recht, dat hij zijnen schoonvader trachtte over te halen om desnoods die beurze te eischen, bij middel van het gerecht. Plantijn was zoo lichtzinnig niet als zijn schoonzoon in het inspannen van gerechtelijke gedingen, maar verkoos eene slechte overeenkomst boven een gunstig vonnis der rechtbank. Hij wilde slechts tot dat middel zijnen toevlucht nemen wanneer hij afdoende bewijzen kon inroepen, tot staving van het recht waarop hij aanspraak maakte, en dan nog niet, tenzij Beys het geld zond om de onkosten van het proces te dekken. De zaak had geen verder

gevolg en Christoffel werd werkzaam in de Plantijnsche drukkerij.

Toen de dood aan Magdalena Plantijn haren gemaal ontrukte, met wien zij vele rampen geleden en tegen een droevig noodlot had geworsteld, zag de weduwe, door ziekte in de Nederlanden weehouden, zich gedwongen de leiding harer zaken, hare broodwinning toe te vertrouwen aan haren oudsten zoon, den wispelturigen en onervaren Christoffel Beys.

Wij hebben in het vorig hoofdstuk gezegd, dat wij het zonderling huwelijk der weduwe van Gillis Beys met Adriaan Perier, broeder van haren schoonzoon, toeschrijven aan de noodzakelijkheid waarin de moeder zich bevond, het bestuur van haren handel aan haren zoon te ontnemen, die niets zocht dan vermaken in gezelschappen, die in hem den laatsten sprankel van werkzaamheid uitdoofden.

Het was om zijne driften vrijen teugel te kunnen geven dat hij, meerderjarig geworden zijnde, niet langer bij zijne moeder wilde blijven, het deel der vaderlijke erfenis, dat hem toekwam, eischte en zaken ging drijven voor eigen rekening. Hij, die uit hoogmoed het ouderlijk huis verliet om zich aan welverdiende opmerkingen te onttrekken, had geen wilskracht genoeg om dien hoogmoed te gebruiken tot uitbreiding van zijnen handel. Integendeel, op korten tijd was

zijn klein vermogen in vermaken en braspartijen verzvolgen en hij was diep in schulden gezonken. De dood zijner moeder (27 December 1599), scheen op hem eenen goeden indruk te maken, en hem tot betere gevoelens te brengen. Met het geld, dat hij ontving van de moederlijke nalatenschap, richtte hij eene nieuwe drukkerij op, waarin hij geholpen werd door zijn stiefvader Adriaan Perier, die hem zelf werk verschafte. De goede indruk en de betere gevoelens waren ongelukkiglijk weldra uitgewischt en vergeten, en hij herbegon zijn ongeregeld leven met meer drift nog dan vroeger.

In het jaar 1600, vond Adriaan Perier zich gedwongen hem voor de rechtbank te dagen, ten einde de betaling te bekomen van 't geen hij hem schuldig was; hij deed zulks maar, schrijft hij aan Moretus, om aan het verloren schaap schrik in te boezemen en het tegen te houden op den gevaarlijken weg.

Andere schuldeischers stonden op, met minder zachte gevoelens bezielde, die zich tot het gerecht wendden om de betaling hunner rekeningen te bekomen. De rechtbank nam de drukkerij in beslag en deed ze openbaarlijk verkoopen. De kleinzoon van Plantijn, die op zulke welwillende ondersteuning zijner Antwerpsche bloedverwanten kon rekenen en zelfs van zijne eigene krachten veel mocht verhoplen, indien hij ze wel gebruikte, zag zich dan gedwongen in eene

vreemde drukkerij te gaan werken, ten einde in zijn bestaan te voorzien.

Gedurende een tijdverloop van vier jaren, verliezen wij hem uit het oog. Wij vinden hem eindelijk weer, in 1608, gevestigd in de stad Rennes in Bretagne, en gehuwd met eene vrouw wier naam ons onbekend is gebleven; hij bezat andermaal eene drukkerij waarmede hij aldaar in het licht liet verschijnen het volgende werkje: (1)

Actii Synceri Sannazarii Neapolitani, viri patricii opera omnia. Ab omni obscaenitate expurgata.

Rhedonis. Ex officina Christophori Beys Plantiniani e regione Collegii San-Thomani, Societatis Jesu, 1608. — In-16°.

Dit is waarschijnlijk het eenige boekje dat Christoffel Beys aldaar drukte; geen ander is ons bekend. Ten gevolge van een zeer zonderling feit verliet hij het volgende jaar schielijk die stad.

In zijnen brief van 28 Januari 1610, verhaalt Christoffel zijne vlucht in al hare omstandigheden, welke bevestigd werden door eenen edelman van Rennes. Hij dacht die getuigenis te moeten inroepen, daar hij in eenen voorgaanden brief, die onbeantwoord was gebleven, aan Moretus alles verteld en

(1) Aanwezig in de boekerij van het Museum-Plantijn-Moretus.

geld verzocht had om zich uit zijnen moeilijken toestand te redden. Wellicht twijfelde Moretus aan de echtheid van het verhaal dat Christoffel hem deed van een feit, dat zeer weinig geschikt was om vertrouwen in te boezemen.

Op zekeren avond werd Christoffel Beys verzocht op een kasteel nabij de stad Rennes. Die uitnoodiging beantwoordende, vond hij aldaar vergaderd eenige personen, welke hem uitleggingen vroegen over sommige woorden voorkomende in Agrippa (1). Begrijpende, schrijft hij, waartoe, hetgeen zij van mij wilden weten, dienen moest, zoo heb ik ze bij het gerecht aangeklaagd, dat de beschuldigten, waaronder vier priesters, plichtig bevond en ter dood deed brengen. Woedend over de aanklacht door Christoffel Beys tegen hen ingediend, beschuldigten zij hem deel genomen te hebben in hunne misdaad. Eenige andere personen ook nog in die zaak betrokken, werden in hechtenis genomen. Middelerwijl beraadslaagden de rechters gedurende twee uren of Beys plichtig was of niet. Allen, de voorzitter der rechtbank uitgenomen, met wien Beys sedert lang in geene vriendschappelijke betrekkingen verkeerde, waren het eens dat er niets ten zijnen laste was. De voorzitter nogtans eischte

(1) Het werk waarvan gesproken wordt is waarschijnlijk : *Henr: Cornelii Agrippæ..... de occulta philosophia*. De eerste uitgaaf verscheen te *Antwerpen*, in 1531, bij *Grapheus*, in-4°.

de aanhouding, ten einde den beschuldigde een nieuw verhoor te doen ondergaan. Dit gebeurde misschien wel op aandringen van de bloedverwanten der tot den doodveroordeelden, die over een grooten invloed beschikten en tegen Beys een grooten haat voedden: zij wendden zelfs pogingen aan, toen deze zich reeds te Rijssel bevond, om hem door vergif om het leven te brengen. De rechter-verslaggever verliet de zaal en ontbood aanstonds Beys, om hem kennis te geven van hetgeen waarmede men hem betichtte. Hij raadde hem aan op staanden voet te vluchten om zich aan de wraak van den voorzitter van het gerechtshof te onttrekken. Onze drukker vond dien raad zeer wijs en was dan ook wel besloten hem stipt na te komen, toen hij bij het verlaten zijner woning een deurwaarder ontmoette die hem mededeelde, dat hij last ontvangen had zijne acht ambtgenoten te gaan roepen om hem, Christoffel Beys, op bevel van den voorzitter M. de la Tournelle, in hechtenis te nemen. De man had zijne plichten te kwijten, maar verzocht Beys, hem die ongenamen te besparen, door zich oogenblikkelijk uit de stad te verwijderen. De toestand werd netelig: enige oogenblikken van besluiteloosheid en ik kon, zegt Christoffel, in de gevangenis gaan zuchten over het gevaar hooggeplaatste en veelvermogende personen, tot vijand te hebben! Hij nam onmiddellijk intrek bij

den edelman op wiens getuigenis der waarheid hij zich beroept bij zijnen neef Moretus. Zich eventwel daar niet veilig genoeg achtende, vluchtte hij te peerd en met nog drij andere mannen in die mysterieuse zaak betrokken naar Dinan, op tien mijlen afstand van Rennes.

De drukkerij werd op bevel van den voorzitter M. de la Tournelle in beslag genomen; de vrouw van Beys teekende beroep aan, en kwam dan ook terug in bezit van haren eigendom. Hoe meer de zaak vorderde, hoe meer Christoffel de onmogelijkheid gevoelde nog ooit naar Rennes weer te keeren. Hij vertrok naar Parijs en verzocht zijne vrouw, de drukkerij in te schepen voor Kales. Hij verliet Parijs om te Amiens werk te zoeken, ten einde in zijne noodwendigheden te voorzien; hij vond er niet hetgeen hij zocht maar werd er gevaarlijk ziek. Twee weken verliepen eer hij van daar naar St. Omaars kon gaan; hij dacht er in te gelukken werk te bekomen in de drukkerij van Bellet, ook een neef der Moretussen; deze had zich juist eenige dagen te voren naar Yperen verplaatst; hij zette zijne reis naar die stad voort, doch vond zich ongelukkiglijk andermaal in zijne verwachting bedrogen. Ontmoedigd keerde hij naar St. Omaars weer; de Jesuiten bezaten aldaar een groot collegie en eene bijzondere drukkerij, waarmede zij eenige Engelsche boeken in het licht zonden.

Zij konden hem als drukker niet bezigen, doch uit medelijden, vergemakkelijkten zij zijne aanneming in het boekbindersatelier van *Jean Foulcr* wonende *devant le S. Sépulcre*.

Weken en weken waren verlopen en zijne vrouw met hare twee kinderen, noch zijne twee dienstboden, die hij met zulk groot ongeduld verwachtte, waren aangekomen. Een groot tempeest woedde aanhoudend sedert eene maand en vele schepen waren vergaan. De arme man dacht dat alles waar aan hij hield, kroost en drukkerij, in zee waren verloren gegaan. Zijne neerslachtigheid grenst aan wanhoop, toen hij op 28 Januari 1640, in een brief van 4 bladzijden in-folio aan zijnen neef Moretus, de ongelukken verhaalt die hij te verduren heeft, en waarvan hij het einde niet ziet. Daarbij vreesde hij nog dat de boekbinder hem zou wegzenden, daar hij weinig of beter niets van den stiel kende. Hij vroeg dan de toelating naar Antwerpen te komen om in de Plantijn'sche drukkerij te werken en smeekte geldelijken onderstand af, want hij was ziekelijk en verkeerde ook in de grootste ontbering van kleederen; in een woord, hij leed aan alles gebrek. Wij denken dat Jan Moretus den gevraagden onderstand niet geweigerd zal hebben aan hem dien hij later zoo dikwijls nog ter hulpe kwam.

Eenige dagen later was hij uit zijne kommernis-

sen gered: zijn huisgezin en zijne drukkerij waren eindelijk in veilige haven aangekomen. Eenige weken later vinden wij hem reeds als drukker werkzaam te Rijssel, in de Sleutelstraat, à l'image de Saint-Luc. In dit huis drukte hij in 1644 een werk van den kanonnik der St. Peeterskerk, Floris van der Haer, dat niet zonder geschiedkundige waarde, bijzonder wel geschikt was voor het proefstuk van onzen drukker in zijne nieuwe woonplaats:

Les chastelains de Lille, leur ancien estat, office et famille; ensemble estat des anciens comtes de la république et empire romain, des Goths, Lombards, Bourguignons, François et au règne d'iceux des Forestiers et comtes anciens de Flandre, avec une particulière description de l'ancien estat de la ville de Lille en Flandre, les trois changements signalez tant d'icelle ville que du pays, par Floris van der Haer, trésorier et chanoine de Saint-Pierre, à Lille.

Lille, de l'imprimerie de Christophe Beys, imprimeur et libraire, rue de la Clef, à l'image de Saint-Luc, MDCXI. — In-4°.

Het volgende jaar bracht hij zijn winkel en werkhuis over naar de *rue de Notre-Dame*. Aldaar gebruikte hij als uithangbord en drukkersmerk de witte lelie, door zijnen vader Gilles Beys te Parijs aangenomen. Hij drukte aldaar verscheidene werkjes

over Vlaanderen van den oudheidkundige J. B. Grammaye, versierd met zijn merk en daar onder het leugenachtig opschrift: *ex officina prototypographi Insulensis* (1):

J. B. Gramaye propositi Arnhemensis decani Bergensis principis consilio et Belgicæ ab historia rerum Flandricarum primitivæ. Id est urbium, municipiorum, castellaniarum, dominiorum, cœnobiorum, aliorumque locorum Flandriæ illustratio, ex archivis et monumentis publicis, et ipsius authoris perigrinatione concinnata. Ad nobilissimos, amplissimosque DD^{os} Praesidem, magistros auditoresque orationum Flandriæ comitatis in curia Insulensi.

Insulis et officina Christophori Beys, Plantiniani, prototypographi Insulensis, via Mariana, sub signo lilii albi, 1612. — In-4°,

Soms ook drukt Christoffel Beys werken, die hij zelf schreef. Hij is niet gierig op latijnsche hexameters; zijne muze is steeds bereid de eene of andere voor het vaderland of voor de stad Rijssel belangrijke gebeurtenis, met vreugdetonen of met smartklanken te bezingen. Deze vonden weerklank in den raad van het stadsbestuur, dat altijd met

(1) Reeds vroeger had meer dan een drukker de kans te Rijssel beproefd. Zie M. Houdoy: *Les imprimeurs Lillois. Bibliographie des impressions lilloises, 1598-1700.*

eenige muntstukken den dichter beloonde; hij vervaardigde gelegenheidsdichten, zoo over den dood van prins Albert en van zijne gemalin de Infanta Isabella, als op de blijde intrede van Ferdinand van Oostenrijk. Het was vooral in de laatste jaren zijns levens, dat hij meer en meer de lier tokkelde, om de vruchten zijner verzen te gebruiken in de prozaische behoeften van het dagelijksch huishouden.

Onze drukker trok nut uit de lessen hem door het ongeluk gegeven. Hij nam de belangen van zijnen handel ter harte, die dan gedurende twintig jaren min of meer bloeide. Hij had geen mangel aan kennis van boekhandel; een der eersten wist hij voordeel te trekken door het uitgeven van die kleine verhalen van voorvallen, gekend onder den naam van *nieuwe tydinghen*, welke Abraham Verhoeven in voege bracht, en de oorsprong zijn der hedendaagsche dagbladen. Beys vertaalde eenigen dier stukjes uit 't vlaamsch en 't spaansch, welke hem belangrijk genoeg schenen. Onder dit opzicht eerlijker dan vele onzer hedendaagsche uitgevers, liet hij nooit na op den titel deze woorden te drukken: *Jouxté la copie imprimée à Anvers, chez Abraham Verhoeven, au Soleil dor of jouxté la copie imprimée à Madrid, par Pedro de Craesbecke.*

Er bestaat ook een werk van grooteren omvang, dat hij vertaalde naar den latijnschen tekst

welken overzien en in 't licht gegeven was door den geleerde Aubertus Miræus, en dat deze getrokken had uit de Latijnsche geschiedenis van Luik, door Gillis van Luik. Hij ontving van het magistraat van Rijssel, aan wien hij de vertaling opdroeg, 80 ponden belooning. De stadsrekeningen van 1613 vermelden het werk onder den volgenden titel :

La vie, martyre, eslevation, translation et miracles du Seigneur Albert, cardinal et évêque de Liège, fils de Goddefroid, duc de Brabant, traduit du latin en français, par Christofle Beys.

Wij naken het einde van het treurspel. Simon Le Francq, van eene welstellende familie, die bij Christoffel Beys de drukkunst had aangeleerd, trouwde in 1628 met Georgina, het eenig kind van zijnen meester. Het jonge paar richtte eene drukkerij op; van dien tijd af, begonnen de zaken van den schoonvader te verslechteren, naarmate ook zijne oude driften, die uitgedoofd schenen, opvlamden en in hevigheid toenamen. De ellende is weer daar. Het waren nogmaals de Antwerpsche bloedverwanten, die hem ter hulpe moesten komen. Beys, in plaats van die ongelukken aan zich zelven en aan niemand anders toe te schrijven, legt de schuld altijd op anderen; hij klaagt over zijne vrouw, lastert zijn schoonzoon en schaamt zich niet op het gedrag zijner dochter de slechtste en schandelijkste verdenking te doen wegen.

Dan weer beweert hij, dat zijn schoonzoon hem letteren en houtsnéeplaten ontvreemde, en eindelijk dat hij hem al het werk onttrok, waardoor hij niet meer in de noodwendigheden van zijn bestaan kon voorzien. Daarbij, zijne vrouw was ziek geworden en haar onderhoud eischte geld, veel geld. Dit was voor hem eene gelukkige reden, zoo niet altijd waar, dan toch in schijn gegrond, om aan de Antwerpsche bloedverwanten onderstand te verzoeken. De familie Moretus weigerde nooit wanneer hij het afsmeekte, doch hardnekkig wanneer hij eenen eischenden toon aansloeg, zooals het wel eens gebeurde.

Wij kunnen onmogelijk al de zonderlinge bijzonderheden mededeelen die in de brieven van Christoffel Beys voorkomen; wij verzenden den lezer die er behagen zou in vinden, den onaangenen bloedverwant te volgen in alle zijne ongelukken, welke soms toestanden aanbieden dat de lachspieren in beweging komen, naar het werk *Les imprimeurs lillois*, van

M. Houdoy, die aan de zelfde bron als wij geput heeft. Die bijzonderheden vielen meer in het bestek van zijn werk. Eenige woorden hebben wij nog over onzen drukker te zeggen, enkel om een feit aan te halen, dat Gilles Beys heel en al doet kennen.

Zijne vrouw, schrijft hij, den 18ⁿ Mei 1637, was dien dag overleden; — verzoek van onderstand voor het betalen der onkosten van den lijkdienst en van

den rouw. Zes weken nadien, — dus na de ontvangst van het geld dat Moretus hem gezonden had, vond hij het geraadzaam, ten einde zijne vraag te kunnen hernieuwen, aan zijne weldoeners te laten weten, dat hij te vroegtijdig den dood zijner vrouw gemeld had, daar zij niet dood was, zoo als men het hem stellig verzekerd had. Zij had gedurende vier uren in bezwijming gelegen !

Indien wij geloof mochten hechten aan de woorden van Christoffel Beys, zou er geen man gevonden worden, zelfs Job niet, de voorbeeldige en verduldige echtgenoot van het H. Schrift, die zoo veel van zijne wederhelft te lijden had als hij. Wij moeten het bekennen, Beys is een ondankbare, die geene de minste rekening hield van de groote diensten welke zijne huisvrouw hem bewees. Het was immers door hare ziekte dat hij al verkreeg wat hij aan Moretus vroeg.

«Nu ben ik,» — dit was de lofrede, die hij op 20sten Februari 1638, zijne echtgenote wijdde, toen de ijskoude hand des doods de levenswarmte misschien nog niet verdreven had, — «vrij en ontslagen van «mijne vrouw en God zal mij de gunst verleen en «soberlijk mijn leven te slijten, nu ik verlost ben van «al hetgeen zij mij toegebracht heeft gedurende «30 jaren.»

Bij hem werden goede voornemens spoedig ge-

maakt doch even gemakkelijk vergeten. Twee maanden na den dood zijner vrouw, ontving men te Antwerpen de tijding, dat hij zich aan de eenzaamheid van het weduwschap niet gewennen kon en hij besloten had andermaal in het huwelijksbootje te stappen met een meisje van goede familie, doch zonder geldelijke middelen, en op nieuw storm en orkaan ging trotsen, indien, alhoewel hij het niet verhoopte, hen nog orkaan en storm stonden te wachten. Daar zij geen tijd willen verliezen, hebben zij de zeilen al gespannen en alles tot het vertrek gereed gemaakt om met den eersten gunstigen wind zee te kiezen. In andere woorden, hij had reeds ondertrouw gedaan! Aan zulke gekheid kon de familie Moretus niet gelooven. Christoffel Beys, op zijn bericht van uitvaren geen antwoord bekomende, schreef brief op brief, en meldde eindelijk dat hij, na verscheiden malen zijn huwelijk verschoven te hebben, niet langer meer had kunnen wachten en getrouwd was op 6 Mei 1638, met Isabella Robelet. Zij telde 30 en hij 65 jaren.

Dit bespottelijk huwelijk werd nergens goedgekeurd. Simon Le Francq en zijne huisvrouw Georgina Beys hadden er geen vrede mée en verplichtten hunnen vader en schoonvader het huis, dat hij bewoonde, te verlaten. Balthazar Moretus, die er zulk geen groot belang bij had, zond hem wel een bruids-

geschenk, doch drukte niet te min zijne groote verwondering en ontevredenheid uit.

Christoffel Beys vond het noodig op zekeren dag dat zijne bloedverwanten Moretus hem een blijk gaven van genegenheid en dat om eenige gezegden van Simon Le Francq te wederleggen; deze beweerde zeer goed ontvangen te worden door de Antwerpsche familie, die hem met den besten wijn vereerde, terwijl zij Christoffel Beys, zijnen schoonvader, slechts op eenige teugen bier vergastte. Die taal kon de liefhebber van het druivensap niet hooren; hij zou bier drinken en Le Francq wijn, onmogelijk! De gelegenheid was daar om openbaarlijk die valsche geruchten te logenstraffen; triomfantelijk kondigt hij aan dat zijne vrouw zwanger is, sedert zeven maanden, van *een* of *twee* kinderen. Balthazar Moretus werd gevraagd het peterschap te willen aanvaarden, waarin hij dan ook toestemde; doch hij verzocht een ander boekdrukker, Pierre de la Rache, hem bij de plechtigheid te willen vertegenwoordigen en eenige guldens aan het belangwekkend paar te schenken. De oude vrijer vond zich ongelukkiglijk zeer bedrogen, want zijne gade, in plaats van een of twee frissche telgen ter wereld te brengen, beviel van een dood wichtje!

Ellendig sleet Christoffel Beys zijn leven, en stierf omtrent het jaar 1645. Waarschijnlijk ware hij van honger en gebrek omgekomen, had de familie

Moretus, uit eerbied voor den naam van Christoffel Plantijn, wiens kleinzoon hij was, hem geen wekelijks pensioen verleend van 30 stuivers, die hem door Pierre de la Rache betaald werden. Het Magistraat van Rijssel schonk hem soms ook nog eenige guldens wanneer hij in groot gebrek verkeerde.

Dit is in breede trekken het leven van een man, die, met grondige kennissen begaafd, roem en fortuin zou ingeoost hebben, hadde hij zijne slechte driften kunnen beteugelen. De spreuk, die hij op dertienjarigen ouderdom schreef en drukte, *finis coronat opus*, zag hij, zeventigjarige grijsaard, bevestigd. Zoó was zijn leven, zoó zijn einde.

IV

FRANS VAN RAVELINGEN.

Door staatkundige moeilijkheden zag Chr. Plantijn zich verplicht Antwerpen te verlaten en ging Leiden bewonen. Willem Silvius, ook een Antwerpenaar, was aldaar drukker geworden der onlangs ingerichte universiteit. Na dezes dood gingen de zaken over tot zijn zoon Karel, die slechts korten tijd aan het hoofd hiervan stond. Hij verkocht zijns vaders huis, in November 1582 (1) aan den Antwerpschen aartsdrukker Chr. Plantijn, die zich als burger van Leiden, den 15e December 1582, liet opschrijven en den 1 Mei van het volgend jaar drukker der universiteit benoemd werd met een pensioen van 200 gulden. Te oordeelen naar de eigendommen die hij aankocht, moet zijn handel voordeelig geweest

(1) P. A. Tiele. *Les premiers imprimeurs de l'université de Leiden*, (Bibliophile belge, 1869, p. 112).

zijn; den 30^a April 1585 werd hij eigenaar der huizing van Louis Elzevier, nabij de hoogeschool en later van nog andere huizen en eigendommen, voortkomende van de nalatenschap der edele weduwvrouw van Hendrik van Assendelft (1). Na het ontzet van Antwerpen — alwaar hij zich den 1^a Februari als *buitenpoorter* had doen opschrijven, — dat aan den politieken toestand eene andere wending bracht, en op het aandringen van goede vrienden, waaronder Livinus Torrentius, keerde hij in Augusti 1585 naar laatstgenoemde stad terug.

Hij verkocht dan aan zijnen schoonzoon Frans Ravelingen zijne drukkerij van Leiden *«met al tgene derselver is aenclevende, metten winkel, boecken, papieren ende alle andere dingen den voorschreven huysse behoorende»* (2). Den 19^a Augusti 1586, werd nog eene andere overeenkomst getroffen, waarbij van Ravelingen in het bezit kwam van al de eigendommen, waaronder niet min dan vijf huizen, die zijn schoonvader te Leiden bezat (3).

Frans van Ravelingen, eerst drukker en later leeraar der Oostersche talen bij de universiteit van Leiden, zag het levenslicht te Lannoy, in Vlaanderen, op 27^a Februari 1539. Hij deed zijne studiën

(1) P. Génard. *Vlaamsche School*, 1874, p. 92.

(2) Archieven van het Museum-Plantijn-Moretus.

(3) P. Tiele: *Bibliophile belge*, 1869, p. 143.

te Gent. Na den dood zijns vaders, dacht zijne moeder hem voor den koophandel op te leiden en zond hem met dat inzicht naar Nuremberg. In plaats van zich toe te leggen op bureelwerk, besteedde hij zijnen tijd tot het aanleeren van talen. In het vaderland weêrgekeerd zijnde, kreeg hij toelating naar Parijs te gaan om er de grieksche en hebreeuwsche talen grondig te bestuderen; hij verbleef ook nog te Cambridge, in Engeland, waar hij bijzonderlijk het grieksch beoefende. Naar zijne geboorteplaats terugkomende, vertoefde hij eenige dagen te Antwerpen; door het aankopen van boeken, leerde hij Plantijn kennen, bij wien hij als proeflezer in dienst trad en wiens schoonzoon hij later werd.

Den 23^a Juni 1565, werd in de hoofdkerk van Antwerpen het huwelijk ingezegend van Frans van Ravelingen met Margareta Plantijn. In het huwelijkskontrakt vinden wij eenige bijzonderheden, die niet zonder belang zijn (1).

Plantijn droeg de onkosten van het feestmaal, waarop de magen en vrienden van heider kanten zouden uitgenoodigd worden, en bezorgde de noodige meubelen aan de jonggehuwden. Zij bleven onder het vaderlijk dak wonen, en Frans van Ravelingen ging de verbintenis aan, gedurende drij jaar of tot aan de voltooiing van den koninklijken Bijbel, bij Christof-

(1) Het stuk is in zijn geheel opgenomen door J. B. van Straelen: *Geslachtlijste der nakomelingen van Plantijn*, bl. 247.

fel Plantijn, als proeflezer werkzaam te blijven. Als loon hiervoor zou de schoonvader hem jaarlijks betalen, buiten het onderhoud dat ook ten zijnen laste viel, honderd guldens of honderd zestig guldens, indien zij eene andere woning moesten betrekken.

Voor Plantijn was het nakomen der voorwaarde in het huwelijkskontrakt opgenomen, geene zaak van gering aanbelang. De koninklijke Bijbel was de droom van 's konings drukker, en moest het meesterstuk wezen van den talentvollen man. Een ander drukker had eens de kans berekend, doch zich achteruitgetrokken voor de moeilijkheden waarmede dergelijke onderneming gepaard ging. Plantijn ondernam dit werk en bracht het, niettegenstaande de bezwaren van uitvoering, niettegenstaande vele geldelijke moeilijkheden, waarin hij zich meermalen bevond en de onrust waarin het land verkeerde, niettegenstaande dat alles, tot goed einde. Het eerste gedacht was enkel het herdrukken der Polyglotta van Kardinaal Ximenes, die, op zeer weinige exemplaren getrokken, eene uiterste zeldzaamheid was geworden. Aan het werk zijnde, deed Plantijn aan den koning een voorstel, om er de Syriaaksche vertaling van het Nieuw Testament bij te voegen, waarin deze toestemde. Toen het werk voltrokken was, bestond het uit acht zwaarlijvige boekdeelen in-folio. Arias Montanus, door Philips II met de algemeene leiding gelast, werd in zijne moeilijke taak bijgestaan door vijf cor-

rectoren der Plantijnsche drukkerij. Twee dezer, Niklaas Fabricius (Lefevre) (1) en Frans van Ravelingen waren al de talen der Polyglotta machtig (2).

De laatste hand aan Plantijns koninklijken Bijbel werd in December 1571 gelegd. Van Ravelingen was nog alsdan bij zijnen schoonvader woonachtig, gelijk blijkt uit eene mededeeling van M. Rooses, die zegt, dat hij «won in 1565 honderd, in 1570 honderd zestig en in 1572 twee honderd guldens 's jaars en den kost» (3). In 1575 werd van Ravelingen vrijmeester-drukker in de St. Lucasgilde en den 10ⁿ Februari 1576 poorter van Antwerpen. Hij betrok dan het huis op de Lijnwaadmarkt, nevens de deur der hoofdkerk, opende een boekwinkel en stelde aldaar eenige werkjes te koop. Het oudste dat wij kennen is een los blaadje van *J. Portantius, physicus et mathematicus*, dat in November 1577 van de pers kwam, versierd met eene houtsneêplaat en voorzien van eene kerkelijke goedkeuring. Het werd door M. Tiele nauwkeurig beschreven : (4).

(1) Guido Lefevre (de la Boderie) broeder van Niklaas, was met dezen aan de Polyglotta werkzaam, en gaf in 1570 bij Christoffel Plantijn uit: *L'Encyclic des secrets de l'Éternité*, waarin een aardig *Sonnet à François van Ravelinghien* te lezen is.

(2) Max Rooses, *Plantijns Koninklijke Bijbel*. — In de «Gids» 1880, n° 8, p. 18.

(3) *Idem*, p. 19.

(4) *Les premiers imprimeurs de l'université de Leiden*. (Bibliophile Belge, 1869), bl. 143.

Beschrywinghe der nieuwer Cometen met aenwysinge ende vermaninge wat zy bedieden ende voortbrenghe sal.

— *T'Antwerpen, by François van Ravelinghien, naest onser L. Vrouwen kerckdeure aen de Noortzyde.*

Kornelis van Kiel (Kilianus) bezorgde voor zijnen makker de vertaling van een boek van Philips van Commynes :

Historie van Coninck Lodouick van Vranckrijck den elfsten dies naems: ende van Hertogh Carle van Borgondien: inhoudende veelderhande geschiedenissen aengaende Vranck-rijck, Borgondien, Ouerlandt, Nederlandt, Enghel-landt, Italien, Spanien ende meer andere landen: met menigherleye goede, orborlicke ende nootsaekelicke onderwysinghen voor alle Vorsten, Landen, Steden ende Ghemeynten: Beschreuen in de Fransoissche taele door Mijn-heer Philips van Commynes, Ridder, Heer van Argenton. Ouergheset in de Neder-duydsche spraecke door Cornelis Kiel.

— *T'Antwerpen, by François van Rauelenghien, naest onser L. Vrouwen kerckdeure, aen de noordt-zijde. M.DLXXVIII. — In-8°.*

Een boekje van Jean de Marconville, dat in het fransch verscheidene uitgaven beleefde, scheen Frans van Ravelingen belangrijk genoeg om er eene vertaling

van te geven. Hij bewerkte die zelf en zond ze de wereld in, met dezen titel :

Van het gheluck ende ongheluck des houwelicks: seer orborlick te lesen allen menschen, so wel den onghehouweden als den ghehouweden. Ouergheset wt 't Fransoysch int Nederduytsch.

— *T'Antwerpen, by François van Ravelenghien, naest onser L. Vrouwen kerckduere, aen de Noortzijde. M.D.LXXVIII. — In-16°.*

Toen Christoffel Plantijn naar Leiden was gevlucht, bestuurde van Ravelingen met zijnen schoonbroeder Jan Moerentorf de Plantijnsche drukkerij hier ter stede. Wanneer hij terugkeerde (Augusti 1585), ging van Ravelingen hem ginder vervangen. De drukkerij werd zijn persoonlijken eigendom, en schonk tal van degelijke werken aan de geleerde wereld. Hij volgde zijn schoonvader op als drukker der universiteit van Leiden, met de vastgestelde jaarwedde van 200 guldens. De kurators dezer instelling, die een leeraar der Hebreeuwsche taal te benoemen hadden, sloegen de oogen op Frans van Ravelingen, welke dit ambt aanvaardde, waarvoor hij 300 en later 400 guldens trok.

Na den dood van Frans van Ravelingen (20 Juli 1597), verzochten de vier kinderen, die hij bij Margareta Plantijn verwekt had, en die heetten Chris-

LE MAIRE opvolger van VAN RAPHELINGEN.

WILLEM DE LA RIVIÈRE.

toffel, Frans, Justus en Elisabeth, den titel van drukker der hoogeschool, met de daaraan vastgehechte voordeelen te mogen behouden. Christoffel, als oudste der familie, legde dusdanig den 9^a November 1597, den vereischen eed af en kwam aan het hoofd der zaken, die eene groote uitbreiding hadden genomen, ware hij niet zoo vroegtijdig van de wereld gerukt (10 Februari 1611). Frans van Raphelinghen de jonge volgde zijnen broeder Christoffel op; hij was een geleerde, doch miste de noodige bedrijvigheid. In 1619 verkocht hij de boeken in zijnen winkel aanwezig, om bij zijnen broeder Justus, die doktor was en huishoude met hunne zuster Elisabeth, zijne overige dagen in stille rust over te brengen. Dat zelfde jaar nog, verscheen bij J. Maire eene Hebreeuwsche spraakkunst met dit opschrift: *typis Raphelengianis*.

V

WILLEM DE LA RIVIÈRE TE ATRECHT. — FRANS
BELLET TE ST. OMAARS EN TE YPEREN.

Willem de la Rivière, die bij Plantijn de druk-
kunst aanleerde, was waarschijnlijk een bloedverwant
van dezes vrouw, Jeanne de la Rivière. Hij werd te
Caen in Normandie geboren, kwam naar Antwerpen,
werd poorter dezer stad, den 6ⁿ April 1576 en
hetzelfde jaar vrijmeester in de St. Lukasgilde.
Slechts enkele werkjes liet hij hier verschijnen. Een
dezer was een gelegenheidsstukje, waaraan de XVIe
eeuw zoo rijk is :

*Lettres interceptes de quelques Patriotes masqués. Af-
gheworpene brieven van sommige vermommede ende
valsche Patriotten.*

— A Anvers, imprimé par Guillaume Rivière, 1580.

— In-4°.

Het zou ons moeilijk zijn te zeggen omtrent wat

tijdstip hij Antwerpen verliet. In 1591 was hij te Atrecht en bezat aldaar eene drukkerij, die weldra door hare keurige werken, verre boven de andere aangeschreven stond. Zijn zoon Jan Baptist, verbleef eenigen tijd te Kamerrijk, doch werd in het jaar 1629, door zijnen vader naar huis geroepen en zij drukten alsdan eenige werken, waarop beider naam vermeld staat. De vader stierf waarschijnlijk rond het jaar 1634, want eenige boeken in dat jaar verschenen, dragen nog enkel den naam van den zoon.

De Antwerpsche drukkunst mag met fierheid op het huis van de la Rivière wijzen.

Een neef van Jan Moerentorf, Frans Bellet, na ook in de Plantijnsche drukkerij zijnen stiel aangeleerd te hebben ging zich te St. Omaars vestigen. Het bloeiend onderwijsgesticht dat de Jesuiten aldaar bestuurden, en waar vele jonge edellieden van Engeland en Ierland hunne opleiding genoten, bezat de eenige drukkerij waarmede in 1601 een werkje van den overste in het licht kwam.

Frans Bellet ging in 1602 St. Omaars bewonen, en ontving van de inwoners vele blijken van belangstelling; uit erkenenis droeg hij aan het magistraat het eerste werkje op dat van zijne persen kwam en voor titel heeft:

Epistres dorées de Saint Hiérosme, traduites de latin en françois, avec une table très-ample.

— *St. Omer, imprimerie de François Bellet, 1602.* —
Kl. in-12°.

Yperen, was sedert een kwart eeuws zonder drukker. Het gemeentebestuur dier stad gelukte er in Frans Bellet te bewegen, zijne persen van St. Omaars naar Yperen over te brengen. De voordeelen die men hem schonk zijn te lezen in de overeenkomst, die den 15^e October 1609 gesloten werd (1). Hij ontving 200 guldens voor het dekken der onkosten van verhuizing, en 1000 guldens in leen, waarop hij na een vierjarig verblijf, 100 gulden jaarlijks moest uitkeeren; gedurende zes jaren ontving hij nog eene jaarwedde van 50 gulden, was vrij van dienstplicht en moest geene soldaten ten zijnent herbergen.

Frans Bellet werd door de regering, met het regelen der feesten belast, die op den *tuyndag* plaats hadden. Het eerste boekje dat hij aldaar liet verschijnen, heeft betrek op dat zonderling gebruik:

Den oorspronck ende cause vande jaerlicaeche feeste der stede van Ipre, gheuaemt des Tuyndach, met de geschiedenissen in Vlaendren inde iaeren XIIIe LXXXII. XIIIe.LXXXIII. ende daerontrent.

(1) Het oorspronkelijk bescheid is medegedeeld door M. Alph. Diegerick in t. VII, bl. 90-92 der *Annales de la société historique, archéologique et littéraire de la ville d'Ypres et de l'ancienne West-Flandre. Ypres, 1876.*

— *T'Ypre, by Franssois Bellet, boeck-druoker ende boeck-vercooper, 1610. — Kl. in-8°, met 4 koper-platen.*

Het hierbovenstaande stukje is geschreven door Adriaan van Schrieck, die later ook nog een zeer uitgebreid en zonderling werk aan de persen van onzen drukker toevertrouwde:

Van 't beghin der eerster volcken van European, insonderheyt vanden oorspronck ende saecken der Nederlandren, XXIII boecken, met betoon vande dwalinghen der Griecken ende Latinen op 't selue Beghin ende den ghemeynen Oorspronck. Ende dat de Neder-landren metten Ga-halen ende Tuytschen t'samen in d'eerste tijden ghe-naemt Kelten, ghecomeu uut en Hebre'en op t'Norden ofte den Keltegghen cant des weerelts, ghelijck de Calde'en op t'Oosten, ende andere na t'Heet'op der Sonnen; verre te boven gaen den Griecken ende Romainen in ouderdom ende spraecke. Af-beleet vanden Beghinne, totten tijd van Carolus Magnus; ende besluytende ouer de 4900 iaeren. Beschreven door Adriaen van Schrieck, heere van Rodorne.

— *T'Ypre, by François Bellet, Boeckdrucker, anno CIC.ICC.XIV. — In-fol,*

Waarschijnlijk overleed Frans Bellet in 1624, of in het begin van 1625. Zijn zoon Jan volgde hem op als drukker en als inrichter der vermakelijk-

heden van den *thuyndag*. Vele jaren droeg het gemeentebestuur van Yperen hem ook de taak op het tooneelstuk te vervaardigen dat men alsdan vertoonde.

Jan Bellet, die meester was der rederijkskamer « *De Rosieren*, » bracht openbare hulde aan zijns vaders nagedachtenis. Het eerste werk waarop zijn naam als drukker voorkomt, was eene dichterlijke overzetting van hetgeen zijn vader uit het latijn in vlaamsche proza had overgebracht:

De wel-voeghinghe ofte beleeftheydt in den ghemeynen handel onder de menschen. Met het lof der stede Belle ende haerder casselrye. In dicht beschreven door Jan Bellet.

— *Tot Ypre, uyt syne druckerye inde Zuydt-strate by de groote markt. M.DC.XXV. Met gratie ende privilegie (sic.). — Kl. in-8°.*

M. Alfons Diegerick, schrijver van het *Essai de bibliographie Yproise* (1), denkt dat Jan Bellet omtrent het jaar 1642 overleed, daar geene boeken na dit tijdstip zijnen naam nog dragen. M. J. van de Putte integendeel (2), meent zijn overlijden tot in

(1) *Annales de la société historique d'Ypres*, t. VII.

(2) *Biographie nationale, publiée par l'Académie royale de Belgique*, t. II, bl. 140.

BELLERUS VAN DOWAI.

VAN WAESBERGHE.

1664 te moeten verschuiven, daar zijn opvolger als meester der *Rosieren*, Willem Seys, slechts alsdan in bediening trad.

VI

BELLERUS TE DOWAI. — WILLEM STROOBANT TE
RIJSSEL. — JAN VERVLIET TE VALENCIÏN.

De Beelaerts, Bellère of Bellerus maken met Plantijn, Steelsius en Nutius, een kring uit van drukkers en uitgevers, die door hare sierlijke gewrochten in den loop der XVIe eeuw, van Antwerpen het middenpunt maakten van den boekhandel der noordergewesten. De Bellerussen waren reeds werkzaam, toen Christoffel Plantijn zich hier neêrzette. De eerste werken, waarop Plantijns naam prijkt, waren ook verkrijgbaar bij Bellerus, daar zij de onkosten der uitgaaf samen droegen.

Deze beroemde drukkersfamilie is oorspronkelijk van Luik. Jan Bellerus, zoon van Lukas, kwam op zeven-en-twintigjaren ouderdom naar Antwerpen, alwaar hij poorter werd den 20^a October 1558 en vrijmeester in de St. Lukasgilde in 1559. Een grafsteen door zijne kinderen tot zijner nagedachtenis in de O. L. V. Kerk geplaatst, meldt ons dat hij bij zijnen dood, 15^a October 1595, oud-deken was der gilde van den jongen voetboog en tot vrouw had Elisabeth Commers, die overleed, den 23^a September 1616, in den ouderdom van 81 jaren.

Jan Bellerus, de stamvader van het Antwerpsch boekhandelhuis, liet drie zonen na, Peter, Lukas en Balthazar; de twee eerstgenoemden bleven te Antwerpen, doch Balthazar vond het beter die stad te verlaten en elders eene drukkerij op te richten. Hij begaf zich naar Dowai, waar eene vermaarde hoogeschool met tal van leerlingen, hem de kans verzekerde van welgelukken en er waren daar slechts twee drukkers: Boscard en J. Bogaerd, die van Leuven gekomen was.

In 1590 verscheen te Dowai zijn eerste werk. Hij bewoonde alsdan een huis, dat hij den *gouden passer* noemde, in de *rue des écoles*. Na zijnen dood gingen de zaken over tot zijn zoon Balthasar, die het vaderlijk huis bleef bewonen zoolang hij leefde,

tot omtrent 1690. Zijne weduwe drukte nog voort tot in het jaar 1705.

Eene drukkerij, die genoemd werd *typographia Belleriana*, werkte gedurende eenige jaren (1721-1722). Meer dan honderd en vijftig jaren waren de Bellerussen aan het hoofd der aanzienlijkste drukkerij van Dowai.

In het midden der XVIIe eeuw, had zich een Peter Bellerus insgelijks te Dowai gevestigd en in 1645 aldaar uitgegeven een zeer zonderling boekje, van groote zeldzaamheid, beschreven door M. Duthillœul: (1)

Le précieux diadème et couronne d'or tissu de belles pierres précieuses des louanges des Saints, qui fut présenté au triomphe qui se passa en la disposition des saintes Reliques de St. Mauraud, patron de Douai et St. Amé. Par R. P. André Willart, licencié en théologie, de l'ordre de Saint Dominique et Jubilé.

— Douai, Pierre Bellère, 1645. — In-4°.

Deze Peter Bellerus was niet, zoo als M. Duthillœul ten onrechte denkt, zoon van een Balthasar Bellerus, maar werd te Antwerpen geboren en vrijmeester der St. Lukasgilde in 1645, alvorens onze stad te verlaten. Hij was zoon van Peter Bellerus (II), die

(1) *Bibliographie Douaisienne. Paris, 1835, in-8, bl. 161.*

vrijmeester was ten jare 1613, en kleinzoon van Peter (I), welke overleed in 1608, en van Johanna Steelsius, dochter van den vermaarden uitgever. Onze Peter Bellerus (III), keerde naar zijne geboorteplaats terug; den 6ⁿ November 1651, herkreeg hij zijne rechten als poorter van Antwerpen.

Een drukker waarover wij weinige bijzonderheden kennen is Willem Stroobant, zoon van Pauwel, die eerst zijn vader opvolgde in de drukkerij, welke deze bezat en gelegen was op de Lombaardevest, in het huis genaamd «*den witten hasewindt*,» en er in 1594 en 1595 eenige werken drukte alvorens onze stad te verlaten om zich te Rijssel te vestigen. Zijn broeder Pauwel nam de zaken over en bleef het vaderlijk huis bewonen dat den 29ⁿ November 1606 zijn eigendom werd, en hij den 29ⁿ October 1637 weër verkocht aan een ander drukker, Godtgef Verhulst.

Slechts eenige maanden vroeger was de drukkunst te Rijssel ingevoerd door een zekeren Antoon Taek. De bibliograaf dezer stad, M. Jules Houdoy (1), geeft de titels op van vier werken door hem gedrukt in 1595 en 1596; na dit jaar komt zijn naam nergens meer voor. Het is dus zeer waarschijnlijk dat Willem

(1) *Les imprimeurs Lillois. Bibliographie des impressions Lilloises 1595-1700.* Paris, 1879, gr. in-8°.

Stroobant zijn opvolger was. Het eerste boek dat dezes naam draagt, heeft voor titel :

Briefve Relation de la guerre d'Irlande entre ceuls de la ligue de cestuy royaume et Isabelle, royne d'Angleterre. Contenant les progrès et advancements merveilleux de la dicte ligue contre les hérétiques du commencement de l'année 1595 jusques au mois d'Octobre. Le tout prins hors d'une copie naguerris mis en Italien par Bernardino Bercare alla Minerva, présent ausdicts services, imprimés à Milan, par Francisco Poganelli.

— A Lille, chez Guillaume Stroobant, M.DXCVI. —
Juxte la copie imprimée à Bruxelles, avec permission,
4 bl. in-12°.

De drukker moet niet in zijne verwachting bedrogen zijn geweest, want hij liet zich den 3e April 1598, als poorter van Rijssel opschrijven, Hierdoor weten wij dat hij alsdan gehuwd was met Catharina Bouillet, van wie hij een dochterken had, dat zich Margareta noemde. Verder mist men elke bijzonderheid over hem. Hij gaf ook nog in 't licht :

Discours touchant la prise admirable de la grande et puissante ville d'Amiens, capitale de Picardie, saisi par les Espagnolz le XIe jour de Mars, l'an 1597.

— A Lille, de l'imprimerie de Guillaume Stroobant, imprimeur juré, l'an M^DXCVII. — In-8° van 4 bl.

M. Jules Houdoy, kent geene andere gewrochten van Willem Stroobant. Heeft hij die stad verlaten — en waar is hij dan verbleven, — of is hij omtrent dien tijd gestorven? — De navorscher in de stedelijke archieven van Rijssel, zal er wellicht eens in gelukken deze vraagpunten op te lossen.

Nog een Antwerpsche boekdrukker, doch niet de minste verdienstelijke, in Fransch-Vlaanderen, hebben wij te noemen.

Het fabriek der O. L. Vrouwekerk, verkocht den 22ⁿ Mei 1583, aan Daniel Vervliet en zijne echtgenote Maria van den Martere het welbekend huis «*de schilt van Artoys*» in de *Corte Cammerstraete*, of *Cammerpoortbrugghe*, waar de beroemde Jacob Liesveldt, dezes vrouw Maria Ancxt en hunne zoons Hans en Joachim Liesveldt, bijna eene halve eeuw gewerkt hadden.

Jan Vervliet, zoon van Daniel die in het jaar 1564 als vrijmeester in de St. Lucasgilde werd aanvaard, werkte hier nog in 1609, doch verliet zijn geboorteplaats, en ging Valencijn bewonen. Als drukker en uitgever verwierf hij zich een welverdienden naam en kwam aan het hoofd van een uitgebreid en zeer aanzienlijk boekhandelhuis.

VAN WAESBERGHE.

VII

STEVEN MIERDMAN TE LONDEN EN TE EMBDEN.

— J. VAN WAESBERGHE TE ROTTERDAM.

— G. EN ABR. VAN DEN RADE TE FRANEKER
EN TE LEEUWAARDEN. — W. EN K. SILVIUS
TE LEIDEN.

Keizer Karel V en zijn zoon Philips II, de macht ziende, waarover de hervormers door de drukpers beschikten, hadden door edikten en plakkaarten op hare onbekommerde vrijheid, waardoor zij bloeide, verscheidenmaal aanslag gemaakt. De strengheid waarmede de wetten werden uitgevoerd en toegepast op de drukkers die ze overtraden, boezemde schrik in, en velen trokken uit voorzichtigheid naar andere gewesten, waar zij in vrijheid hunne kunst konden gebruiken tot voortplanting en ontwikkeling hunner geloofsbegrippen.

Engeland was onder de regering van koning Eduard VI, het toevluchtsoord der vlaamsche banne-

lingen. Steven Mierdman, een Antwerpsche drukker, vaarde naar Londen, om zich aan de vervolgingen te onttrekken. Jacob Liesveldt had de overtreding der plakkaarten met den dood vereffend. Steven Mierdmans was misschien nog meer plichtig. In 1543, drukte hij voor Mathias Crom: *Der siecken troost. Onderwijsinghe om ghewillichlyck te sterven*; in 1544 de *Spreuken van Salomon*, dan *Een schoon sermoon van Christus rycke, heerlicheyt ende macht*, en het volgend jaar, twee verschillende uitgaven van het *Nieuwe Testament*, die allen op den lijst staan der verboden boeken.

Tot verspreiding der hervormingsleer onder de Vlamingen die te Londen verbleven, drukte Steven Mierdman aldaar in de jaren 1551-1553 verscheiden werkjes zoo als het volgende en die uitermate zeldzaam zijn geworden :

Den val der Roomscher Kercken, met alle haer afgoderie waer by een yegelyck mach kennen ende mercken het onderscheet tusschen de yerste kercke, vande welcke ons ouerste Heere ende Coninck het ouerste hoofd is: ende vermalendydende kercke. Anno 1553.

— *Gedruet tot Londen, by Stierven Mierdmans, Anno 1553. — Kl. in-8°.*

De koninginne Maria, die Eduard VI op den Engelschen troon opvolgde, begon den katholieken

Godsdienst in hare staten te herstellen. Onze drukker achtte zich niet meer veilig genoeg, scheepte in met meer andere Vlamingen «en quam na veel sukkelens tot Embden, de Moeder-Kerk en Herberge der Vlugtelingen om de religie.» (1) Aldaar bezorgde hij aan de Vlaamsche hervormde gemeenten, die tot dan toe den Bijbel gebruikten, door Jacob van Liesveldt in 1542 uitgegeven, eene nieuwe overzetting van het H. Schrift. De vertaler Jan Gheylliaert, was waarschijnlijk ook een drukker, want hij teekende aldus met Steven Mierdman het werk dat in 1556 voor de eerste maal verscheen en reeds in 1558 een herdruk beleefde.

Meer bijzonderheden over Steven Mierdman ontbreken ons; hij stierf waarschijnlijk te Embden, alwaar hij den 26ⁿ April 1554 het poorterschap verkregen had.

Voor zoo verre wij weten, had Steven Mierdman geene opvolgers in zijn vak.

Anders is het gesteld met de familie van Jan van Waesberghe, die uit onze stad trok, ook ten gevolge der godsdienstige geschillen, naar Rotterdam; tot heden toe vind men er zijne afstammelingen aan het hoofd van eene op grooten voet ingerichte drukkerij, die van vader tot zoon overging.

(1) Lelong. *Boekzaal der nederduitsche Bijbels. Hoorn*, 1764, in-4, bl. 708.

Jan van Waesberghe de oude, geboren te Breyvelde in het land van Aalst, omtrent het jaar 1528, was de eerste drukker van dien naam. Hij kwam naar Antwerpen, werd den 5^e Juli 1555 poorter dezer stad, en in Mei 1557 aangenomen als vrijmeester in de St. Lukasgilde; hij trouwde met de dochter van den drukker Jan Roelants, bij wien hij wellicht zijn stiel aanleerde. Als drukker en boekhandelaar nam hij intrek in het huis *«den schilt van Vlaenderen,»* genaamd, dat stond op *«onser liever Vrouwen kerchof.»*

Op zekeren dag der maand Januari 1569, zeer vroeg in den morgen, door de roode roede opgelicht zijnde, ten zelfden tijde als de andere drukkers, P. van Keerberghe, Ant. Thielens, P. Meesens en Jan Roelants—die in de gevangenis overleed,— werd hij naar het *Steen* gebracht en aldaar opgesloten; zijn winkel en zijne drukkerij werden doorzocht en de verboden boeken in beslag genomen. Het schijnt dat men geene zware feiten ten zijnen laste had, want hij kwam weêr op vrije voeten.

Wij gelooven eventwel dat hij de hervormingsleer toegedaan was. Na de overgaaf van Antwerpen in 1585, die gebeurde mits deze bepaling, dat het den Protestanten van Antwerpen vrij stond binnen de 4 jaren, hunne eigendommen die zij hier bezaten te verkoopen, en naar elders te verhuizen, maakte Jan

VAN WAESBERGHE.

VAN WAESBERGHE.

van Waesbreghe hiervan gebruik. Het ware onvoorzichtig geweest in eens zijnen handel te verplaatsen, die zeer uitgebreid was; geen werkje van eenig belang verscheen in Frankrijk, dat hij niet aanstonds nadrukte. Hij zond zijnen zoon Jan (II), die den 30 Juni 1585, door den Kalvinischen predikant Isebrandt Balk alias Strabius in echt was vereenigd met Margareta van Bracht, naar Rotterdam, om aldaar eene drukkerij met boekhandelhuis interichten.

Toen de zaken aldaar den gewenschten uitslag opleverden, verliet Jan van Waesberghe de oude onze stad, met Elisabeth Roelants, zijne huisvrouw. Zij beleden aldaar den hervormden Godsdienst, en stierven in die gevoelens, hij den 9ⁿ April 1590, zij den 17ⁿ September 1595.

Het zou ons te verre leiden, wilden wij eenige woorden zeggen over elkeen der van Waesberghen, die het hunne bijgedragen hebben om het voorvaderlijk huis in stand te houden en te doen bloeien tot op onze dagen. (1)

De drukker der eerste uitgaaf van de overzetting der Psalmen in nederduitsche versen, door Philips van Marnix, heer van St. Aldegonde, was Gillis van

(1) M. Ledeboer heeft twee uitgaven bezorgd van zijn werk : *Het geslacht van Waesberghe. Eene bijdrage tot de geschiedenis der boekdrukkunst en van den boekhandel in Nederland*, die verschenen bij de *Wed. P. van Waesberghe en zoon*, te Rotterdam.

den Rade. Hij werd geboren te Gent, en verkreeg den 1^{en} Juni 1574 het poorterschap van Antwerpen en werd het volgend jaar vrijmeester in de St. Lucasgilde. Zijne persen brachten eenige werken voort, die hedendaags door de boekliefebbers zeer gezocht worden; onder dezen zijn zonder twijfel de gedichten van Jan van der Noot, *patricius van Antwerpen*, verre uit de belangrijkste.

Hij vluchtte uit onze stad, ongeveer ten zelfden tijde als Chr. Plantijn, toen de prins van Parma ze belegerde. Een zijner laatste voortbrengsels alhier is:

J. Drusii Observationum libri XII. In quis varia variorum auctorum loca partim corriguntur, partim explicantur.

— *Antverpiæ, Excudebat Ægidius Radæus, CIC.IC. LXXXIV. — In-8°.*

Twee jaren nadien vinden wij hem te Franeker gevestigd als drukker der Staten van Friesland. Hij teekende als dusdanig een ander werk van den Audenaardschen taalkundige Jan van den Driessche, die den 10^{en} Juni 1585 leeraar geworden was der Hebreuwsche taal, bij de nieuwe opgerichte hogeschool van Franeker:

J. Drusii Miscellanea locutionum sacrarum Tributa in centurias duas, in quibus, præter Scripturas, varia Theologorum loca, Augustini præcipuè, illustratur, aut

emendantur. Augustinus lib. 2. de doctrina Christiana in extremo. Admonendi sunt studiosi venerabilium litterarum, ut in Scripturis sanctis genera locutionum sciant, et quomodo apud eas aliquid dici soleat vigilantiter advertant memoriterq; retineant.

— *Franekeræ, Excudebat Ægidius Radæus Ordinum Frisiæ Typographus. CIC. IO. LXXXVI. — In-8°.*

Abraham van den Rade, zoon van Gillis, volgde zijn vader op als drukker der Staten van Friesland, doch had zijne drukkerij naar Leeuwarden overgebracht. Hij herdrukte een werkje, dat zijn vader in 1595 te Francker in het licht zond:

Trium Linguarum Dictionar. Teutonicæ, Latinæ, Gallicæ. Omnibus alijs, hujus formæ Dictionarijs, multò locupletius, et majori quàm hactenus diligentia castigatum et correctum.

— *Leovardiæ, Excudebat Abrahamus Radæus, Typog. Ord. 1619. Met Privilegie. — In-8°.*

Gilles van den Rade, Jan van Waesberghe en Steven Mierdman verlieten onze stad, om elders vrij en vrank hunnengodsdienst te beleiden, doch schijnen in geene staatkundige gevallen betrokken te zijn geweest zooals Willem Silvius, die hierin een grooten rol speelde.

Willem Silvius, treffen wij aan onder de huurders der kerkfabriek van O. L. V. In de rekening-

boeken van 1559-1560 en van 1560-1561 wordt hij boekverkooper en in die van het jaar 1561-1562 boekdrukker genoemd. Hij zag het levenslicht te 's Hertogenbosch. Zijne gewrochten, die voor sierlijkheid van uitvoering en degelijkheid van inhoud niet moeten onderdoen voor de uitgaven van Christoffel Plantijn, verwierven hem den titel van «*Drucker der Conincklijke Majesteit*».

Niettegenstaande de vorst zijne verdiensten herkende, nam Willem Silvius een werkzaam deel aan de onlusten die te Antwerpen voorvielen. Hij werd beschuldigd, in het jaar 1567, deel genomen te hebben aan de wanorders van Augusti 1566 en vooral aan de plundering der Sinte Bernaardsabdij. Zijne plichtigheid werd niet genoegzaam bewezen en hij kwam weer in vrijheid.

Alsdan werd hij een hevige aanhanger van Willem van Oranje, en drukte meer dan een vlugschrift tegen koning Philips II. Bij de *Spaansche furie* had hij veel te lijden en werd aangeslagen voor eene som van 500 marken. Hij ging dan een vennootschap aan met een zeker Markus Hanegraefs, dat weldra in geldelijke moeilijkheden geraakte, die de ontbinding te weeg brachten.

Hem is ook de overgaaf der stad Breda (4^e Oktober 1577) te danken. De prins van Oranje was te Geertruidenberg aangekomen, alwaar Willem Silvius

A. VAN DEN RADE.

W. SILVIUS.

hem een bezoek bracht. Een man, die eenen gecijferden brief van Don Juan op zich droeg, waarin deze den bevelhebber der stad verzocht de verdediging nog gedurende twee maanden vol te houden, daar hij hem alsdan ter hulpe kon komen, was juist aangehouden. Willem van Oranje stelde een gansch tegenovergesteld bericht op, waarin hij den bevelvoerder Fronsbergen aanrade Breda over te geven aan de gunstige voorwaarden, daar het eene onmogelijkheid was hem te redden. Silvius, die zeer behendig was in het schrijven, maakte het handteeken van Don Juan na; de valsche brief werd in Breda gebracht, de list gelukte en de stad ging tot den Prins van Oranje over.

Toen reeds had Silvius besloten Antwerpen te verlaten. Den 8^a Juni 1577, was hij drukker benoemd der jonge Universiteit van Leiden, en legde den 28^a der zelfder maand den vereischten eed af. Later kreeg hij ook nog — misschien wel tot belooning zijner daad van Geertruidenberg — den titel van drukker der Staten van Holland.

Nauwelijks waren zijne zaken te Leiden in orde, toen hij in Augusti of September 1580 stierf. De Staten van Holland hadden hem 2000 gulden gegeven om zijnen handel op grooten voet interichten; van de Hoogeschool ontving hij 400 gulden, om de onkosten te dekken van de overbrenging zijner

drukkerij en genoot daarenboven nog eene jaarwedde van 300 gulden.

De weduwe van Willem Silvius, Catharina Jaquet, overleefde haren echtgenoot. Haar zoon Karel, de oudste harer zes kinderen, legde den 28ⁿ Oktober 1580 den eed af als drukker der Universiteit. Reeds op het einde van het jaar 1582 liet de weduwe Silvius hare zaken aan Christoffel Plantijn over.

VAN GHELEN.

VIII

JAN VAN GHELEN EN ZIJNE AFSTAMMELINGEN.

Eene antwerpsche drukkersfamilie, die jaren en jaren, zelfs twee eeuwen, met fierheid haar merk gebruikte, hier en overal waar zich afstammelingen nêerzetten, is de familie van Ghelen. Het merk dat zij steeds bezigt en er mede prijkt als ware het een adelijk blazoën, is een schild, waarin de naamcijfers van Jan van Ghelen, dat vastgehouden wordt door twee hazewinden.

Jan van Ghelen (II) die in 1544 als vrijmeester in de St. Lukasgilde aangenomen werd en dat merk het eerst gebruikte, was waarschijnlijk zoon van Jan van Ghelen, die in de *Beghynestraet* drukte van 1519 tot 1532. Het oudste boek van Jan van Ghelen (II) dat wij kennen, dagteekent van 1550; hij woonde alsdan op de *Lombaerde veste noordzyde*, in het huis dat hij den *witten Hazewindt* noemde en thans n° 4

gemerkt is. Zijn zoon, die den zelfden naam draagt, werd in 1577 *«vrymeester in de St. Lukas Gilde ont-
vangen, Jan van Geele (III) den jonge, boeckvercoo-
per meestersone.»* Deze werkte in 1581 op de *Camerpoortbrugghe in den schilt van Basel*, dat zijn eigendom geworden was den 8^e Mei 1584 en den 29^e November 1583 overging tot Jan van Diest. Hij had een zoon Jeremias, wiens weduwe woonde in de *Israelstraet aen de nieuwe borse* en er in 1650 een vlaamsch-spaansch woordenboek uitgaf. Hun zoon Jacob werd ook drukker. Wij kennen het volgende gelegenheidstukje dat zijne persen voortbrachten:

*Congratulatio ofte gheluck-wenschinghe aen syne
Keyserlycke Hoogheyt den Aerts-Hartogh Leopoldus
Wilhelmus, door J. Wisscherum, Batavum.*

— *T'Antwerpen, by Jacob van Ghelen, op de Eyer-
merckt, in den Voghel-heyn, 1652.* — In-folio.

Hij was de laatste der van Ghelen die hier ter stede als drukker werkten. Hij overleed in den loop van het jaar 1653-1654.

De van Ghelen drukten meestal volksboekjes, kluchten en vertellingen. Een Jan van Ghelen liet in het begin der XVIIe eeuw te Rotterdam eenige werkjes verschijnen, versierd met het voorvaderlijk merk. Hij verbleef er niet lang, want in 1604 woonde hij reeds te Maastricht in de *Swolfstraet, in de witte*

Hasewinden. Zijn bestaan aldaar kennen wij door twee ordonnancien die hij herdrukte en welke voorkomen in den kataloog der boekenverzameling van den heer René della Faille (n°s 1584 en 1585).

In het midden der verleden eeuw was een Jan Peeter van Ghelen als boekdrukker in de hoofstad van Oostenrijk, te Weenen werkzaam. Op de vraag van den heer C. P. Serrure (1), of deze van Ghelen een afstammeling was van den welbekenden antwerpschen volksdrukker, is tot nu toe geen antwoord gegeven. De heer C. P. Serrure heeft later nog een werkje gevonden dat bij een Jan van Ghelen, drukker der Hoogeschool van Weenen, in 1689 verscheen.

Deze is waarschijnlijk een zoon van den Maestrichtschen boekdrukker en vader van Jan Peeter van Ghelen.

Door gebrek aan de noodige bewijsstukken is het ons niet gegeven de van Ghelen verder te volgen, noch hun verwantschap met elkander bepaald vast te stellen.

ALFONS DE DECKER.

Antwerpen, 31 December 1880.

(1) *Vaderlandsch museum voor nederduitsche letterkunde, oudheid en geschiedenis. Gent, 1859-1861, t. III, bl. 436 en t. IV, bl. 440.*

U.C. BERKELEY LIBRARIES

C027490885

